

IV. MURAD'IN BAĞDAT SEFERİ'NE DAİR ANONİM BİR ESER:
FETH-İ BAĞDÂD KISSASI
AN ANONYMOUS WORK ON THE BAGHDAD CAMPAIGN OF
MURAD IV: FETH-İ BAĞDÂD KISSASI

MEHMET FATİH GÖKÇEK

Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr., Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of History
mehmetfatihgokcek@gmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6724-4267

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 31.07.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 09.10.2017
Sayfa-*Pages* : 269-296
DOI- : <http://dx.doi.org/>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>
This article was checked by iThenticate.

**IV. MURAD'IN BAĞDAT SEFERİ'NE DAİR ANONİM BİR ESER:
FETH-İ BAĞDÂD KISSASI**
AN ANONYMOUS WORK ON THE BAGHDAD CAMPAIGN OF MURAD
IV: FETH-İ BAĞDÂD KISSASI

MEHMET FATİH GÖKÇEK

Öz

IV. Murad, Osmanlı padişahları arasında icraatları ve şahsiyeti ile en dikkat çekenlerden birisidir. Küçük yaşta tahta çıktığı için saltanatının ilk yılları annesi Kösem Sultan'ın vesayeti altında geçmiştir. IV. Murad, devlet yönetiminde tam anlamıyla ancak 1632 tarihinden sonra söz sahibi olmuştur. Padişahın otoritesini güçlendirmesinde ülkedeki zorbaları şiddet kullanarak ortadan kaldırmasının rolü büyüktür. Genç padişah, tüm ülkeye gücünü kabul ettirdikten sonra sefere çıkarak 1635'te Revan'ı ele geçirmiştir. Fakat Osmanlı ordusunun bölgeden ayrılmasını fırsat bilen Safeviler, Revan'a tekrar hâkim olmuştur. Bunun üzerine padişah Safevilerle hesaplaşmak için bu kez Bağdat üzerine yürüyerek şehri kuşatmıştır. Kırk gün süren bir muhasaranın ardından 1638'de Bağdat'ı Osmanlı topraklarına katmış, böylece adını tarihe Revan ve Bağdat Fatih'i olarak yazdırmıştır.

Bu çalışmada, tek nüshası Fransa Milli Kütüphanesi'nde bulunan anonim Feth-i Bağdâd Kıssası isimli eser ele alınmıştır. Çalışmamızda, Feth-i Bağdâd Kıssası'nın müellifi meselesi tartışıldıktan sonra eserin muhtevasına ilişkin bilgi verilmiş, akabinde ise eser neşredilerek okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Feth-i Bağdâd Kıssası'nda IV. Murad'ın komuta ettiği Bağdat seferi anlatılmaktadır. Padişahla birlikte sefere çıkan ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan biri tarafından kaleme alınan bu eser, savaş süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Feth-i Bağdâd Kıssası, müellifin şahit olduğu hadiseleri anlatması bakımından birinci elden kaynak hükmündedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Safevi Devleti, IV. Murad, Bağdat, Feth-i Bağdâd Kıssası.

Abstract

Murad IV was one of the most striking Ottoman sultans by virtue of his deeds and personality. Since he came to the throne at a young age, initial years of his reign passed under the regency of his mother Kosem Sultan. Murad IV gained the full control of the state administration only after 1632. Eliminating the oppressors in the country with coercion has played a great role in strengthening his authority. The young Sultan set a campaign and took Revan in 1635 after he established his power within the whole country. Yet, Safevids took advantage of the absence of the Ottoman army and recaptured Revan. Then, Murad IV attacked on and sieged Baghdad in order to settle accounts with Safevids. After forty days of siege he conquered Baghdad in 1638, hence made his mark in history and became known as the Conqueror of Revan and Baghdad.

This study addresses anonymous work of Feth-i Bağdâd Kıssası (The Story of the Conquest of Baghdad) which is the one and the only copy in Bibliothèque Nationale de France. The beginning of the study will examine the problem of the text's author by providing information about the content of the work that is followed by the original text put for the use of readers. The Baghdad Campaign of Murad IV was narrated in this work. Feth-i Bağdâd Kıssası which was written by someone who participated the campaign with the Sultan, gives important information about that war. Feth-i Bağdâd Kıssası is a primary source given the fact that it is the narration of the events that the author had witnessed.

Key Words: Ottoman Empire, Safevid Empire, Murad IV, Baghdad, Feth-i Bağdâd Kıssası.

Giriş

Abbasiler tarafından 8. yüzyılda kurulan Bağdat şehri kısa süre içinde gelişerek İslam beldeleri arasında seçkin bir yer edindi. Şüphesiz Bağdat'ın itibarının bu kadar yükselmesinde Abbasi Devleti'ne yaklaşık beş asır başkentlik yapmasının etkisi büyüktü. Bağdat, önemli ticaret yolları üzerinde yer alan ve Dicle'nin suladığı verimli tarım arazileri içinde bulunan bir şehirdi. Bu özellikler Bağdat'ı iktisadî açıdan bir cazibe merkezi haline getirmekteydi. Sünnîler ve Şîlence kutsal sayılan bazı zatların kabirlerinin burada bulunması ise şehre dinî açıdan bir kutsiyet kazandırmaktaydı. Tarih boyunca birçok devlet, stratejik konumundan yararlanmak için Bağdat'ı ele geçirmek istedi. Nitekim Bağdat kurulduğu 8. yüzyıldan Osmanlı egemenliğine girdiği 16. yüzyıla kadar sırasıyla Abbasiler, Büveyhiler, Selçuklular, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevilerin hâkimiyeti altında bulundu (ed-Dürî 1991: 425-433; Şemsettin Sâmî 1996: 1324-1326).

Bağdat, 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar ile Safeviler arasında nüfuz mücadelesine sahne oldu. Osmanlılar, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Erzincan, Maraş ve Diyarbakır'ı zapt ederek topraklarını Safevilerin elinde bulunan Irak coğrafyasına kadar genişletti. Osmanlıların bundan sonra bölgedeki yeni hedefi Bağdat ve çevresinin fethi olacaktı. Bunun farkında olan Safeviler Osmanlıların Avrupalı devletlerle mücadelesini fırsat bilerek Anadolu'da isyanlar çıkardı. Bu ayaklanmalar Osmanlıları zor durumda bırakmasına rağmen sonunda isyanlar Osmanlı idaresince bastırıldı. Kanunî Sultan Süleyman, yaklaşık 12 seneden beri batıda devam eden savaşı İstanbul Antlaşması'yla sona erdirdi. Böylece Osmanlılar batıdaki topraklarını güvence altına aldı. Kanunî Sultan Süleyman bir süredir gündeminde tuttuğu doğudaki meselelerle artık daha rahat ilgilenebilirdi. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra ordusunun başına geçen padişah, İrakeyn seferi olarak bilinen doğu seferine çıktı. İrakeyn seferinin sonunda Safevilerin elinde bulunan Bağdat'ı 1534'te fethetti ve bölgede Bağdat beylerbeyliğini kurdu (Baysun 1979: 205; Varlık 1993: 194-195; Emecen 1999: 116-117; Kılıç 2001: 32-39).

17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nde taht değişikliklerinin daha sık yaşanması ve saraydaki hiziplerin kendi aralarında üstünlük mücadelesine girişmesi, merkezî otoritenin sarsılmasına yol açtı. Merkezdeki bu iktidar boşluğu Bağdat ve Erzurum gibi bazı eyaletlerde isyanların çıkmasına ortam hazırladı. Nitekim bu süreçte Bağdat Beylerbeyi Yusuf Paşa ile Yerli Kulları Komutanı Bekir Subaşı arasında nüfuz mücadelesi yaşanmaktaydı. Bekir Subaşı, Bağdat beylerbeyinin bu mücadele sırasında ölmesi üzerine Osmanlı idaresinden şehrin yönetiminin kendisine verilmesini istedi. Ancak bu talebi kabul edilmeyince Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırdı. Gelişmeleri dikkatle takip eden Şah Abbas, isyanı fırsat bilerek 1624'te Bağdat'ı Safevi topraklarına kattı. IV. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında yaşanan bu hadise, Osmanlı cephesinde tepkiyle karşılandı. Osmanlılar, Bağdat'ı geri almak için Hafize Ahmed Paşa ve Hüsrev Paşa komutasında bölgeye seferler düzenlemesine rağmen amacına bir türlü ulaşamadı. Bu başarısız seferler ileride Osmanlı padişahını Safevi topraklarına yürümeye mecbur bırakacaktı (Baysun 1979: 206-207; Halaçoğlu 1991: 434; Yılmaz 2006: 177-178).

IV. Murad idareyi tam anlamıyla eline aldıktan sonra kendisinin ilk seferi olan Revan seferine çıktı. Padişahın komuta ettiği Osmanlı ordusu Revan önlerine ulaşarak şehri kuşattı. Kale muhafızı Emirgüneoğlu Han, Osmanlı askerlerinin hücumlarına daha fazla

karşı koyamayacağını anlayınca 1635'te Revan'ı padişaha teslim etti. Ancak Osmanlıların bölgeden ayrılmasını fırsat bilen Safeviler, Revan'ı geri aldı. Padişah, Safevilerle hesaplaşmak için bu kez Bağdat seferine çıkmaya karar verdi. Hazırlıkların tamamlanmasını müteakiben yola koyulan Osmanlı ordusu altı aylık yürüyüşten sonra Bağdat'a gelerek kaleyi muhasara altına aldı. Osmanlı ordusu 40 gün süren kuşatmanın ardından şehri 1638'de fethetti. Böylece Bağdat 14 sene sonra yeniden Osmanlı idaresine girdi (Baysun 1979: 207; Halaçoğlu 1991: 434; Yılmaz 2006: 178-181).

Bağdat'ın yeniden Osmanlı topraklarına katılması bazı muasır Osmanlı tarihçilerinin eserlerine konu olmuştur. Abdurrahman Hibri Efendi'nin *Târîh-i Feth-i Bağdâd*'ı, Kadızâde Ahmed'in *Fetihnâme-i Bağdâd*'ı, Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi'nin *Zafernâme*'si, Ahmed'in *Târîhi'l-ihimâm Bi-fethi Dâri's-selâm*'ı, Nuri İbrahim'in *Fetihnâme-i Bağdâd*'ı ve anonim *Feth-i Bağdâd Kıssası* bunlara örnek olarak gösterilebilir (Gökçek 2013: XII-XV). Bu eserlerden tek nüshası Fransa Milli Kütüphanesi, Supplément Turc, numara 166'da bulunan anonim *Feth-i Bağdâd Kıssası*, makalemizin asıl konusunu oluşturacaktır.

Çalışmamızda, *Feth-i Bağdâd Kıssası*'nın müellifi meselesi tartışıldıktan sonra eserin muhtevası ortaya konulmuş, akabinde ise neşredilen metne yer verilmiştir. *Feth-i Bağdâd Kıssası* neşredilirken basit bir transkripsiyon yöntemi kullanılmıştır. Eserin dil ve imlâ özelliklerine bağlı kalınmaya özen gösterilmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun sesliler â, î, ô, û şeklinde, "ع" ve "ق" harflerinden sonra gelen uzun sesliler ise â, î, û şeklinde gösterilmiştir. Metnin transkripsiyonunda "ع" harfi için ğ, "ق" harfi için k ve "ك" harfi için ise yerine göre g-k-ñ harfleri kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin orta ve sonlarında bulunan "ع" harfini göstermek için (◌) işareti, hemzeleri göstermek için ise (◌) işareti kullanılmıştır. Metinde eksik olduğu düşünülen yerlere yapılan ilaveler köşeli parantezler [] içine yazılmıştır. Kelimelerdeki bariz imlâ hataları düzeltilmeye çalışılmış, bu hatalı yazımlar asıl harfleriyle dizilerek dipnotlarda gösterilmiştir. Metinde varak numaraları köşeli parantezler içinde [291b]... şeklinde belirtilmiştir. Metnin daha iyi anlaşılması için kimi yerlerde nokta, virgöl, noktalı virgöl gibi birtakım noktalama işaretleri kullanılmıştır.

***Feth-i Bağdâd Kıssası*'nın Müellifi Meselesi**

Müellif, eserin hiçbir yerinde kendisinden açıkça bahsetmemiştir. Bu sebeple eserin yazarı bilinmemektedir. Ancak eserdeki bazı ifadelerden müellifin, IV. Murad'ın 1638'deki Bağdat seferine katıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim eserde geçen "ol kadar ceng oldı ki küştelere püştelere peydâ olup iki tarafdân kırılan âdem kanyla hendekün içi mâl-â-mâl olup kan gövdeyi götürdükde ben anda gördüm, mânend-i seyl-i azîm olup her tarafdân seyl gibi kan akdî" ifadesi müellifin, kuşatma sürecine tanık olduğunu göstermektedir (vr. 308a). Ayrıca eserdeki "yîne Gâzî Sultân Murâd hazretlerinin mübârek yüzün gördük" ibaresi müellifin, padişahı birkaç kez gördüğüne delalet etmektedir (vr. 326a). Bu ifadeler dışında eserde müellife dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Agâh Sırrı Levend, *Ğazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-nâmesi* isimli çalışmasında yukarıdaki çıkarımlarımızı teyit eden bazı bilgiler vermektedir. Nitekim Agâh Sırrı Levend bu çalışmasında, eserin müellifinin belli olmadığını ve eserin padişahla birlikte sefere katılan birisi tarafından kaleme alındığını söylemektedir (Levend 2000: 112). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere müellif hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır.

Feth-i Bağdâd Kıssası'nın Muhtevası

Feth-i Bağdâd Kıssası; mukaddime, olay kısmı ve hatime olmak üzere üç ana bölümden meydana gelmektedir. Eserde IV. Murad'ın Bağdat'ı fethi ve akabinde Osmanlılar ile Safeviler arasındaki barış müzakereleri anlatılmaktadır. *Feth-i Bağdâd Kıssası*'nda anlatılan hadiseler üç başlık altında özetlenebilir:

IV. Murad'ın Bağdat Seferine Çıkması ve Osmanlı Ordusunun Bağdat Önlerine Gelmesi

IV. Murad, Safeviler tarafından ele geçirilen Bağdat'ı geri almak için yaklaşık 300.000 kişilik bir orduyla 1638'de Bağdat seferine çıktı. Osmanlı ordusu Üsküdar'a geçerek burada bir müddet konakladı. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından yola koyulan Osmanlı ordusu sefer güzergâhındaki menzilleri intizam içinde kat ederek dört ayda Musul'a geldi. Bu menzilde beş gün kaldıktan sonra tekrar yola çıkarak 9 Kasım 1638'de Bağdat önlerine ulaştı. Padişahın otağı şehrin karşısında bulunan İmam-ı Azam Türbesi civarında, ordunun diğer çadırları ise kalenin etrafında kuruldu. Yeniçeriler kendilerine verilen talimat gereği vakit kaybetmeden metris kazmaya başladı (vr. 291b-294a).

IV. Murad'ın Bağdat'ı Fethi

Padişah 11 Kasım 1638'de Sadrazam Mehmed Paşa'dan muhasara altına alınacak yerleri belirlemesini istedi. Sadrazam konuyu devlet erkânıyla görüşmek için harp meclisini topladı. Mecliste kuşatmanın ağırlık noktasının Ak Kapı civarındaki surlar olmasına karar verildi. Bunun üzerine sadrazam, maiyetiyle Ak Kapı karşısından metrise girdi. Kaptan Mustafa Paşa, Deli Hüseyin Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Arnavut Mustafa Paşa, yeniçeri kethüdası, zağarcıbaşı, samsoncubaşı, turnacıbaşı, bazı beylerbeyileri ve sancak beyleri de belirlenen diğer yerlere metrisler kazdı ve siperlere toplar yerleştirdi. Böylece Bağdat Kalesi birçok cepheden muhasara edildi (vr. 294a-295b).

Padişah bu esnada Şeyhülislam Yahya Efendi, Rumeli Kazaskeri Ebussuudzâde Mehmed Efendi ve Anadolu Kazaskeri İsa Efendi başta olmak üzere ulemanın önde gelenleriyle otağında görüşme halindeydi. Otağda hazır bulunan ulema, kuşatmanın sonucu hakkında öngörüle bulunmak için bir kura çekti. Ulema çekilen kurayı fethin müyesser olacağı şeklinde yorumladı. Padişah bu haberi küçük mirahur vasıtasıyla sadrazama bildirerek ondan top atışlarını başlatmasını istedi. Padişahın emri hemen münadiler aracılığıyla metristeki askerlere duyuruldu. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra metrislerden top atışları yapılarak Bağdat Kalesi üç gün üç gece boyunca aralıksız bir şekilde dövüldü. Surlarda büyük gedikler açıldı. Müdafiler bu durum karşısında endişeye kapılarak surları tamire başladı (vr. 295b-296b).

Ertesi gün Sadrazam Mehmed Paşa'nın metrisinin karşısındaki büyük kule, top darbelerine dayanamayarak yıkıldı. Bunu Kaptan Mustafa Paşa, Deli Hüseyin Paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın metrislerinin karşısındaki kulelerin peşi sıra yıkılması izledi. Surlarda büyük gedikler açılmasına rağmen Osmanlı askerleri surların önlerinde bulunan içi su dolu, derin hendekleri geçemediği için kaleye giremedi. Bu sebeple padişah, askerlerine toprak taşıyarak hendekleri doldurmaları emrini verdi. Müdafiler ise hendekleri doldurmaya çalışan askerleri engellemek için metrisleri kurşun ve ok

yağmuruna tutarak birçok kişiyi şehit etti. Bu karışıklıktan yararlanan müdafiler, Acem Burcu'na çıkardıkları topları ateşleyerek metrislerdeki Osmanlı askerlerine yeniden büyük zayıat verdi. Sadrazam bir süre sonra Acem Burcu'nun karşısındaki metrislere toplar yerleştirerek düşman topçularını etkisiz hale getirdi (vr. 296b-299a).

Osmanlı askerleri 15 gün boyunca hendekleri doldurmak için büyük gayret sarf etmesine rağmen bir türlü amacına ulaşamadı. Bunun üzerine padişah, Sadrazam Mehmed Paşa'ya bir hatt-ı hümayun göndererek hendeklerin doldurulması hususundaki emrini yeniledi. Sadrazam Mehmed Paşa, metrisleri teftiş ettikten sonra hendeklerin bulunduğu yere kadar geldi. Hendeklerin doldurulmamasının sebebini öğrenmeleri için casuslarını düşman cephesine gönderdi. Casuslar geri döndüklerinde sadrazama yaklaşık 2.000 müdafinin, kalenin altındaki dehlizlerden dışarıya çıkararak hendeklere girdikleri ve buraya atılan toprakları gece gündüz çalışarak nehre taşıdıkları bilgisini getirdi. Sadrazam, casuslara çeşitli hediyeler verdikten sonra görevlilerden hendeklerin üzerine köprü kurmalarını istedi. Muhasaranın 30. günü yürüyüşe geçen Osmanlı askerleri önce hendekleri boşaltan 2.000 müdafiyi etkisiz hale getirdi, bunun akabinde 40.000 torba toprağı hendeklere atarak bir yürüyüş yolu hazırladı. Osmanlı askerleri kaledeki müdafilerin açtığı yoğun ateşe rağmen sonunda hendeklere hâkim oldu. Lakin bu süreçte çok sayıda asker şehit düştü. Sadrazam Mehmed Paşa hendeklerin ele geçirildiğini başkapıcı vasıtasıyla padişaha bildirdi. Münadiler tarafından duyurulan bu haber orduda sevinçle karşılandı. Osmanlı askerleri, muhasaranın 38. günü kale önlerine ulaşarak buradaki hendekleri doldurduktan sonra surlarda bulunan mazgalları kapattı. Sadrazam, güvendiği bazı kişileri burayı korumakla görevlendirdi (vr. 299a-301a).

Sadrazam, 24 Aralık 1638'de rüyasında muharebede şehit düşeceğini gördü. Uykudan uyanınca abdest aldı, namazını eda ettikten sonra silahdarını yanına çağırarak silahlarının getirilmesini istedi. Sadrazam, getirilen silahların bir kısmını yakın adamlarına dağıttı. Kendisi de silahlarını kuşandıktan sonra atının hazırlanmasını emretti. Kapı halkını toplayarak onlara bu gün ya Bağdat'ı fethedeceğini ya da şehit olacağını söyledi. İhtiyaç sahiplerine sadaka dağıttı ve köleler azat etti. Daha sonra atına binen sadrazam, kapı halkının dua ve tezahüratları eşliğinde emrindeki askerlerle kaleye doğru yürüyüşe geçti. Hendekleri aşan askerler, kulelerin önüne ulaşarak merdivenlerle yukarıya tırmandı. Kuleye çıkan Osmanlı askerleriyle müdafiler arasında bu esnada kanlı bir çarpışma yaşandı. Osmanlı askerlerinin kuleyi ele geçirdiği sırada müdafilerden biri sadrazamı tüfek kurşunuyla başından vurarak şehit etti. Sadrazamın nâşi müdafilerin haberi olmadan gizlice çadırına götürüldü, bir süre sonra da İmam-ı Azam Türbesi civarında defnedildi. Merhum sadrazamın oğlu kule üzerine yürüyerek burayı yeniden ele geçirdi. Ancak müdafilerin hilelerinden çekinen askerler geri dönerek tekrar metrislere girdi (vr. 301a-305a).

Sadrazam Mehmed Paşa'nın şehadet haberini teessürle karşılayan IV. Murad, Kaptan Mustafa Paşa'yı sadaret makamına getirdi. Sadrazamlık görevine getirildiğini Büyük Mirahur İbşir Mustafa Paşa'dan öğrenen Kaptan Mustafa Paşa, padişahın huzuruna çıkmak için otağa doğru yola koyuldu. Huzura kabul edilen Kaptan Mustafa Paşa, padişahı tazim etti, ardından merhum sadrazam için taziyede bulundu. Padişah, Kaptan Mustafa Paşa'ya devlet işleriyle alakalı tembihle bulduktan sonra sadaret mührünü verdi. Padişahın müsaadesiyle dışarı çıkan Sadrazam Mustafa Paşa atına

binerek çadırına döndü. Burada kapı halkının tebriklerini kabul etti. Bir müddet sonra padişahın fermanı gereği orduya komuta etmek üzere merhum sadrazamın metrisine gitti. Sadrazam Mustafa Paşa, Silahdar Mustafa Paşa'yı yanına çağırarak onu kaptan-ı deryalık görevine getirdi. Sabaha doğru ise bir divan toplantısı yaptı ve burada devlet adamlarına fethin yakın olduğunu söyleyerek onlardan umumî hücum için hazırlık yapmalarını istedi (vr. 305a-307a).

Sadrazam Mustafa Paşa 25 Aralık 1638'de hazinedarını yanına çağırarak gazilerin ihtiyaçlarının karşılanmasını emretti. Yaralıların tedavi edilmesi hususunda cerrahlara tembihte bulundu. Komutanlarına ise ertesi gece yarısı altı koldan umumî yürüyüşe geçileceğini söyledi. Osmanlı ordusu kararlaştırılan saat gelince kaleye doğru hücumla geçti. Bu çarpışmalar esnasında iki taraftan da binlerce kişi hayatını kaybetti (vr. 307a-308b).

Osmanlı askerlerinin kazandığı başarılar müdafiler arasında büyük bir korkuya yol açtı. Önde gelen bazı müdafiler, meşveret meclisini toplayarak mevcut durumla alakalı görüşmeye başladılar. Ardından meclisten çıkan kararı Bağdat Hâkimi Bektaş Han'a bildirmek üzere saraya gittiler. Osmanlı padişahının Bağdat'ı almakta kararlı olduğunu, artık Acem şahının kendilerine yardım gönderme ihtimalinin bulunmadığını, böyle bir ortamda kalenin Osmanlılara teslim edilmesi gerektiğini söylediler. Bağdat'ın Osmanlılara verilmemesi halinde kaleyi ve Bektaş Han'ı, IV. Murad'a bizzat kendi elleriyle teslim edecekleri tehdidini savurdular. Bektaş Han, bu sözler karşısında şaşkına döndü, düşünmek üzere müdafilerden bir gün süre istedi. Akabinde meseleyi görüşmek için musahiplerini yanına çağırdı. Musahipleri de ona kalenin Osmanlılara bırakılmasının daha uygun olacağını söyledi (vr. 308b-310a).

Sadrazam Mustafa Paşa 26 Aralık 1638'de münadilere padişahın umumî hücumla geçilmesiyle alakalı fermanını Osmanlı askerlerine duyurmalarını emretti. Gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından askerler kaleye doğru umumî yürüyüşe geçti. Yaklaşık 6 saat süren çarpışmadan sonra müdafiler eman talebinde bulundu. Padişah, müdafilerin bu talebini kabul etti. Bunun üzerine Bağdat Hâkimi Bektaş Han, iki oğlu, ağa ve beyleriyle kılıçları ağızlarında, kefenleri boyunlarında kaleden çıkarak Osmanlı ordugâhına yöneldi. Sadrazam Mustafa Paşa, onları karşılamaları için Çavuşbaşı Durak Ağa'yı, kapıcılar kethüdasını ve çavuşları görevlendirdi. Kapıkulu askerlerini de Bektaş Han'ın geçeceği yolun iki tarafına yerleştirdi. Böylece Osmanlı Devleti'nin kudret ve ihtişamı Bağdat Hâkimi Bektaş Han'a bir kez daha gösterilmiş oldu (vr. 310a-312a).

Sadrazam Mustafa Paşa, Bağdat Hâkimi Bektaş Han'ı çadırında kabul etti. Bektaş Han, sadrazamın huzuruna girdiğinde önünde saygıyla eğilerek yaşananlardan dolayı özür diledi. Sadrazamdan padişahın kendisini affetmesi için aracı olmasını istedi. Sadrazam Mustafa Paşa, Bektaş Han'a IV. Murad'ın büyük bir padişah olduğunu söyledikten sonra bağışlanacağına dair güvence verdi. Sadrazam, söz konusu gelişmeleri bir telhisle padişaha bildirdi. IV. Murad, Bektaş Han'ın otağa getirilmesini emretti. Bektaş Han yeniden ihtişamlı bir alayın içinden geçirilerek otağa getirildi. Padişahın izniyle içeri girerek tazimde bulundu ve ardından bir köşeye çekilerek sessizce beklemeye başladı. Sadrazam, bu esnada Bektaş Han'ın bağışlanması için padişahın ricada bulundu. IV. Murad, sadrazamın ricasını kabul ederek Bektaş Han'ın suçunu affetti. Padişah, Bağdat Kalesi'nin gün içinde teslim alınmasını emrettikten sonra otağına

çekildi. Bektaş Han, padişahın azameti karşısında korkuya kapılarak yeniden can kaygısına düştü. Sadrazam Mustafa Paşa, Bektaş Han'ı teskin ederek ona müsterih olması telkininde bulundu. Ardından sırtına bir hilat giydirdi ve başına mücevherli bir sorguç taktı. Yanındakilere ise mevkillerine göre çeşitli hediyeler verdi. Bu sırada padişah, sadrazama Bektaş Han'ı çadırda alıkoymasını ve gün içinde kaleyi müdafilerden teslim almasını emretti. Sadrazam Mustafa Paşa, Bektaş Han'ı göz hapsine aldırdıktan sonra padişahın kendisine verdiği görevi yerine getirmek amacıyla kaleye gitti (vr. 312a-314b).

Sadrazam Mustafa Paşa, kalenin teslim edilmesine dair padişahın buyruğunu müdafilere ilettiler. Bazı müdafiler bu emre karşı gelerek kaleyi vermeyeceklerini söylediler. Bunun üzerine sadrazam, askerlere kaleye girmelerini ve karşı koyanları öldürmelerini emretti. Osmanlı askerleri kaleye girdiğinde direnen herkesi kılıçtan geçirdi. Bir müddet sonra askerlerin halkı hedef alması üzerine padişah, kapıcılar kethüdasını sadrazama göndererek kaledekilere eman verdiğini, bu sebeple onlara dokunulmaması gerektiğini bildirdi. Münadiler padişahın bu emrini kalede bulunan Osmanlı askerlerine duyurdu. Padişahın komutanlara birliklerini kontrol altına almaları talimatını vermesi ile kaledeki çarpışmalar sona erdi. Bu hengâmede Safevi şahının başta Mir Fettahoğlu olmak üzere yedi önemli adamı esir alındı. Sadrazam Mustafa Paşa, bu tutsakların hapse atılmasını istedi (vr. 314b-317a).

Sadrazam Mustafa Paşa, Bektaş Han'a tıpkı Revan'ın fethinden sonra Emirgüneoğlu Han'a davranıldığı gibi iyi muamele ederek ihsanda bulundu. Akabinde Bektaş Han'ın ailesiyle birlikte İstanbul'a götürülmesini emretti. Bu arada sadrazam, muhasaranın ilk günlerindeki müdafilerin sayısını merak ederek Bektaş Han'dan kendisini bilgilendirmesini istedi. Bektaş Han, o sırada kalede bulunan müdafilerin sayısının 36.000 civarında olduğunu söyledi (vr. 317a-317b).

Bağdat Kalesi yaklaşık 40 gün süren bir kuşatmadan sonra 26 Aralık 1638'de vire ile fethedildi. Bağdat'ta padişah adına hutbe okunup para basıldı. Yeniçeri Ağası Hasan Ağa Bağdat beylerbeyiliğine, Rumeli kazaskerinin tezkirecisi ise Bağdat kadılığına tayin edildi. Akabinde Bağdat'ta harap olan yerlerin tamirine başlandı. Padişah 12 gün daha Bağdat'ta kaldıktan sonra İstanbul'a dönmeye karar verdi. Yola çıkmadan önce sadrazamla bir görüşme yaptı. Padişah, Sadrazam Mustafa Paşa'yı Safeviler üzerine sefere çıkmak ve Osmanlıların menfaatlerine uygun düşen bir antlaşma imzalamakla görevlendirdi. Padişah bir gün sonra İmam-ı Azam Türbesi'ne gelerek burayı ziyaret etti, tamiri için bağışta bulundu. Kurbanlar keserek fakirlere sadaka dağıtan sultan, ertesi gün İstanbul'a dönmek üzere yola koyuldu (vr. 317b-319a).

Sadrazam Mustafa Paşa'nın Safeviler Üzerine Yürümesi ve Taraflar Arasında Sulhun Tesis Edilmesi

Sadrazam Mustafa Paşa, Bağdat'ı muhafaza etmek için 12.000 askeri burada bıraktıktan sonra kendi komutasında bulunan ordu ile Safeviler üzerine sefere çıktı. Osmanlı ordusunun Safevi topraklarında 10 menzili geride bırakarak hızla ilerlemesi düşman cephesinde endişeye karşılıklı. Safeviler, şahın mektup ve hediyelerini sunmak gayesiyle sadrazama bir elçi gönderdiler. Osmanlı ordugâhına ulaşan bu elçiye pek fazla iltifat edilmedi. Şah, Sadrazam Mustafa Paşa'ya gönderdiği mektubunda Osmanlılarla anlaşmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Sadrazam Mustafa Paşa, devlet erkânıyla bir

araya gelerek şahın gönderdiği mektup hakkında görüş alışverişinde bulundu. Toplantıdan şahın yumuşak sözlerine aldanılmaması ve Safevi topraklarında yürümeye devam edilmesi kararı çıktı. Ertesi gün göç boruları çalındı. Akabinde Osmanlı ordusu düşman topraklarındaki ilerleyişini sürdürdü (vr. 319a-320b).

İki devlet arasında barışın sağlanacağından emin olan Safevi elçisi, Osmanlı ordusunun yürüyüşe geçmesi üzerine düşüncesinde yanıldığını anlayarak bu husustaki ihmalden dolayı şahın hışmına uğrayacağını bildiği için korkuya kapıldı. Elçi, Sadrazam Mustafa Paşa'nın itimat ettiği kişilerden biri olan Baştezkireci Ahmed Efendi'nin yanına giderek kendisine cevabî bir mektup verilmesi için ricada bulundu. Baştezkireci Ahmed Efendi, Safevi elçisine bu meseleyi ancak ilk menzilde sadrazama iletebileceğini söyledi. Osmanlı ordusu akşam vakti konaklayacağı menzile ulaştığında, Baştezkireci Ahmed Efendi sadrazamla görüşerek şaha iletmek üzere cevabî bir mektup hazırlanması için müsaade istedi. Sadrazamın izniyle kaleme alınan bu mektup elçiye verildi. Hemen yola çıkan elçi sekiz günde şahın bulunduğu mevkiye geldi. Sadrazamın gönderdiği bu mektupta mevcut durumun Osmanlı padişahına bildirildiği ve kendilerinin gelecek talimata göre hareket edecekleri yazılıydı (vr. 320b-321b).

Osmanlı ordusunun düşman topraklarında hızla ilerlemesi sebebiyle Safevi halkı yerini yurdunu terk ederek başka yerlere kaçıyordu. Bunun üzerine Safeviler, Sadrazam Mustafa Paşa'ya sulh meselesini görüşmek için yeni bir elçi gönderdiler. Osmanlı ordusuna yaklaşan Safevi elçisi, Sadrazam Mustafa Paşa'nın kethüdasına haber yollayarak sadrazamla görüşmek istediğini bildirdi. Sadrazam, kendisine iletilen bu talebi kabul etti. Bunun üzerine Safevi elçisi Osmanlı ordusuna gelerek kethüdanın çadırında beklemeye başladı. Bir süre sonra sadrazamın otağına çağırılan Safevi elçisi, teşrifat kaidelerine riayet ederek huzura girdi. Şahın mektup ve hediyelerini takdim etti. Sadrazam, elçinin teşrifat kurallarına yaraşır şekilde davranmasından memnuniyet duyarak ona iltifat etti, hilat giydirdi. Ardından kethüdasından elçiyi en iyi şekilde ağırlamasını istedi. Kethüda, elçiyi misafir etmek üzere çadırına götürdü. Sadrazamın iltifatına mazhar olan elçi, iki taraf arasında sulhun tesis edileceğine kani iken ertesi gün Osmanlı ordusu bir sonraki menzile ulaşmak amacıyla yola çıkınca büyük bir endişeye kapıldı. Ancak elçiye şaha götürmesi için cevabî bir mektubun verilmesi onu teskin etti. Elçi, üç gün içinde şaha ulaşarak mektubu sundu. Mektupta; gelişmeler hakkında IV. Murad'ın bilgisi olduğu, padişahın Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki sınırların karşı tarafça kabulü halinde sulh görüşmelerine başlanmasını uygun gördüğü, aksi takdirde savaşa devam edileceği yazılıydı (vr. 321b-323b).

Safeviler, sadrazamdan gelen son mektubu okuduklarında Osmanlıların barış için şart koştuıkları maddelerden taviz vermeyeceklerini anladılar. Osmanlı ordusunun Safevi topraklarındaki ilerleyişini de göz önünde bulundurarak barış görüşmelerini yürütmek için Sarı Han'ı görevlendirdiler. Sarı Han, 60 kişilik bir elçilik heyetiyle Osmanlı ordusuna geldi. Bir süre sonra Sadrazam Mustafa Paşa'nın huzuruna çıkarak şahın gönderdiği mektup ve hediyeleri teşrifat kurallarına uygun bir şekilde sadrazama takdim etti. Sadrazam Mustafa Paşa ise Sarı Han'a ve beraberindeki elçilik heyetine konumlarına göre hilat ve kürkleri giydirdi, ardından heyete bir ziyafet verdi. Sadrazam Mustafa Paşa, Sarı Han'a bundan önce gelen diğer Safevi elçilerinden daha fazla alaka gösterdi. Zira sadrazam, suyu ve havası iyi olmayan bu coğrafyada artık daha fazla kalmak

istemiyordu. Üstelik mevcut koşullardan dolayı kendisi de biraz hastalanmıştı (vr. 323b-325a).

Kethüda, Sadrazam Mustafa Paşa'nın emri doğrultusunda Sarı Han'ı ağırlamak üzere çadırına götürdü. Sadrazam ise musahipleriyle bir araya gelerek şahın gönderdiği mektup üzerinde fikir alışverişinde bulundu. Şah mektubunda Osmanlı Devleti'nin şart koştuğu tüm maddeleri kabul ettiğini belirtiyordu. Sadrazam Mustafa Paşa, bunu göz önünde bulundurarak adamlarından iki devlet arasında Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanat yıllarında çizilen sınırları esas alan bir antlaşma metni hazırlamalarını istedi. Sadrazam Mustafa Paşa ile Sarı Han, hazırlanan metin üzerinde mutabakata vardıldıktan sonra sulh antlaşmasını imzaladılar. Ardından Sadrazam Mustafa Paşa, elçilik heyetine üç gün süren bir ziyafet verdi. Dördüncü gün iki taraf birbirleriyle vedalaşarak geri dönmek üzere yola çıktılar (vr. 325a-325b).

Sadrazam Mustafa Paşa, 25 günlük bir yolculuktan sonra Bağdat'a geldi. Burada dokuz gün kalan sadrazam, İstanbul'a dönmeden önce İmam-ı Azam Türbesi'ni ziyaret etti, ardından Bağdat Valisi Hasan Paşa ile vedalaşarak yola koyuldu. Bu sırada Bağdat seferinden dönmekte olan IV. Murad ise İstanbul önlerine ulaşmıştı. Padişah, burada binlerce kişinin katıldığı gösterişli bir alayın dua ve tezahüratları eşliğinde karşılandı. Üzerinde savaş elbiseleri bulunan padişah, atının sırtında halkı selamlayarak saraya doğru ilerliyordu. 18 kişiden müteşekkil Safevi bandosu da kerrenaylarını¹ çalarak alayın önünde yürüyordu. Padişah, Bağdat seferiyle eşsiz vasıflara sahip bir coğrafyayı topraklarına katmış oldu (vr. 325b-327a).

Sonuç

Bu çalışmada müellifi bilinmeyen *Feth-i Bağdâd Kıssası* isimli eser ele alınarak tahlil ve transkribe edilmiştir. Çalışmaya konu olan bu eserde, IV. Murad'ın 1638'deki Bağdat seferi anlatılmaktadır. *Feth-i Bağdâd Kıssası* sefere katılan biri tarafından kaleme alındığı için birinci elden kaynak hükmündedir. Bununla birlikte *Feth-i Bağdâd Kıssası*'ndan bu güne kadar istifade edilmediği görülmektedir. Bu durum muhtemelen eserin yazma halinde yurt dışındaki bir kütüphanenin raflarında unutulmuş olmasından kaynaklanmıştır.

Feth-i Bağdâd Kıssası, Osmanlı kronikleriyle karşılaştırıldığında eserin; Sadrazam Mehmed Paşa'nın şehadeti, Bağdat Hâkimi Bektaş Han'ın Osmanlı ordusuna gelerek padişahla görüşmesi, Sadrazam Mustafa Paşa'nın Bağdat'ın fethinden sonra düzenlediği İran seferi ve Safevilerle yapılan sulh müzakereleri gibi konularda diğer kaynakları tamamlayıcı bazı bilgiler verdiği görülmektedir.

Feth-i Bağdâd Kıssası

[291b] Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm, yâ müfettiha'l-ebvâbi iftah lenâ hayra'l-bâbi este'izü bi'llâhi min keydi'r-racîmi müstakîmen bismi'llâhi havzi bismi'llâhi, der bâz, kilîd feth olur anuñla kılğıl her ümmîz, bi-cemî'i'l-mü'minîni ve'l-mü'minât, nasrun min-allâhi ve fethun qarîbun ve beşşiri'l-mü'minîn yâ Muhammed mücebine hidâyet-i lutf u kerem birle sene semâne ve erba'în ve elf Rebî'u'l-evveli'nün yedinci günü bâzâertesî mahmiye-

¹ Eskiden kullanılan bir çeşit nefesli saz (Devellioğlu 2015: 585).

i İslâmbol'dan bir mübârek sâ'atde cümle ulemâ-i izâm, meşâyih-i kirâm ve vüzerâ-yı fihâm birle sa'âdetlü ve azametlü ve şevketlü pâdişâh-ı kişver-güşâ hazretleri izzet [ü] şevketle dört biñ içoğlanı ma'an on sekiz biñ sipâh ve yigirmi dört biñ yeñiçeri ve üç biñ çavuş ve yedi biñ cebeci ve altı biñ topcı ve otuz iki biñ **[292a]** tûmâr sipâhîsi ve bu kadar ulemâ du'âcıları ve meşâyih ve bu kadar vüzerânun çapucıbaşları ve çapucılar cem'an üç kerre yüz biñ gûzât-ı müslimîn ve pehlevânân-ı muqarrebîn ile bir mübârek günde sa'âdetle Üsküdar'da Kavağ nâm mevzi'e nüzûl idüp yigirmi beş gün qarâr idüp yigirmi altıncı gün emr olunup bu kadar asâkir-i İslâm göç boruların ve kûs, nakkâre ve ceng-i harbî çalınup yiye içe menzil-be-menzil dördüncü ayda Musul nâm menzile dâhil olup Kızılbaş-ı bed-ma'âşun aklı başından gidüp niçe idecegin bilmedi. Etrâf [u] eknâfda nüzûl ü sürsât cem' olup ordu-yı hümâyûn ğanîm olup fuqarâ vü zu'afâ, sa'âdetlü ve merhametlü pâdişâh-ı kişver-güşâ hazretlerinin eyyâm-ı devletinde ve sâye-i şeriflerinde âsûde-hâl üzre fuqarâların ekin tarlasından bir demed hâsıl² almağa kimesnenün zehresi yok idi. Niçe egerli, oyanlı, raht u bahtıyla hatâ'en ekine girmişler, sâhiblerin buldurup **[292b]** bu at benümdür dimege kâdir olmadı. Yasağ havfından üç gün üç gece ser-gerdân atlar gezdi. Sâhibi çıkmadı. Âkıbet mîrî tarafından kabz olunup küçük mîr-âhûra teslim olındı, beglik damğa urup³ mîrîye virilür idi. Adl [ü] dâd ise ancak olur, bir kimesne bir ferdün yumurtasın müft [ü] meccânen almağa kâdir olmazdı, Sultân Murâd-ı kâm-rânun havfından bu üslûb⁴ üzerine beş gün dahi anda qarâr mâh-ı Cemâziye'l-âhiri'nün yigirmi sekizinci gün bâzâretesi kal'a-i Musul'dan sa'âdetlü ve azametlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri emr idüp göç boruların çalup alem-i⁵ Muhammedî salla'llâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin âlemi⁶ açılıp ve bayraklar çözülp alaylar müretteb olup herkes kollu kolında ve yerli yerinde yürüyüp niyyet-i ğazâ kâsd-ı a'dâ-yı bed-girdâr deyüp cânib-i Irâk'a revâne **[293a]** olduklarında menzil-be-menzil hayme-i müjân ve bâr-ğâh [u] bün-ğâh asker-i İslâm'dan bahâr-istâna döndü. Ğâh sûre-i Feth ve sûre-i Yâsin tilâvet [ü] kırâ'at olunup gicesi kadar tevhid, tekbîr, tehlîl, temcîd idüp günümüz bayram herkes birbirlerine sabâhu'l-hayr, merhabâ deyü mahabbet [ü] meveddet üzre gidüp rûh-ı enbiyâ' ve'l-mürselîn için salavât-ı şerif getürüp salavâtu'llâhi aleyhim ecma'in, umûmen ervâh-ı mutahhar-ı Seyyidü'l-mürselinden, husûsan çehâr-yâr-ı güzîn ve sâ'ir evliyâ vü enbiyâdan istimdâd u isti'âze birle kat'-ı menâzil ve râh maқта' iderek mâh-ı mezbûrun yigirmi⁷ tokuzuncu çehâr-şenbih günü sahrâ-yı deşt-i Kerbelâ'ya sa'âdetle nüzûl idüp mâh-ı mezbûr Recebi'nün ikinci günü Bağdâd-ı bihişt-âbâda yetişüp sâ'at-i mübârekede mukâbele-i Bağdâd'a hazret-i İmâm-ı hümâm Ebû Hanîfe hazretlerinin merkad-i şerifleri kurbında otağ-ı hümâyûn-ı şehen-şâhî kurulup ve şehir-i Bağdâd **[293b]** müşâhede olındukda cânib-i erba'asın kat-ender-kat ihâta olunup asker-i İslâm her biri kollu kolınca otağlar ve serâ-perdeler kurulup mezbûr Bağdâd ummân içinde kalmış bir sağıre cezîreye ve sahrâya bırakılmış bir çanağa dönüp hemân varıldığı sâ'at te'hîr u tevakkûf

² Metinde "حاصل" şeklinde yazılmıştır.

³ Metinde "اوزوب" şeklinde yazılmıştır.

⁴ Metinde "اوسلوب" şeklinde yazılmıştır.

⁵ Metinde "عالم" şeklinde yazılmıştır.

⁶ Metinde "عالمی" şeklinde yazılmıştır.

⁷ Metinde "otuz" şeklinde yazılmıştır. Ancak bu kelimenin mana gereği "yigirmi" şeklinde olması daha uygundur.

olinmayup tenb[i]h ü te'kîd olunup ol gice yeñiçeri-i zerrîn-külâh zümresi meterise girdi. Ale's-seherî ceng [ü] veğäya⁸ âgâz olunup bu Bağdâd ise bir şehri mu'azzam kal'adur ki bunuñ emsâli bir vilâyet yokdur gök altında ve bunuñ vasfi kalem birle tahrîr ve lisân ile ta'bîr olunmaz. Bundan kıyâs idüñ ki asker-i İslâm'ıñ kesret-i kesîr, nefsi-i Bağdâd İslâmbol mânendi olduğına hiç şekk ü şübhe yokdur, burcı, bârûsı ayyûka yetişür ve cânib-i erba'asın âb-ı revân ihâta idüp bunuñ gibi bir mu'azzam şehri şöyle ihâta olındı ki bir igne bırakacak [294a] yer kalmadı, asker-i İslâm kapladı. Hemân mâh-ı mezbûruñ dördüncü günü ale's-seherî izzetlü ve şevketlü pâdişâh-ı kişver-güşâ hazretleri emr idüp Vezîr-i bî-nazîr [ü] müşteri-tedbîr, Sadr-ı a'zam Mustafâ Paşa-oğlu Mehemmed Paşa yessera'llâhu te'âlâ murâdehü kemâ-yeşâ hazretlerine çapucılar kethudâsın irsâl idüp buyurmuşlar kim cümle benüm vezîrlerüm ve ağalarum ve kullarum her birlerine birer yer ta'yîn idüp anlar dahi senüñ emrüne im[ti]sâl eylesünler, yarın cengdür. Bu zamâmı sâ'ir zamâna kıyâs etmeyüp atuñ der-miyân idüp var kuvvetlerin bâzûlarına getirüp inda'llâh ve inde'n-nâs zâyî' olmaz ve benüm hayr du'âm alup niçe niçe ihsânuma mazhar düşerler deyü ismarlamış. Mezbûr çapucılar kethudâsı atına süvâr olup gelüp vezîr-i a'zam hazretlerinin mübârek hâk-i pâ-yı izzetlerine yüzler sürüp ahvâli bir bir beyân eyledi. Vezîr-i mezbûr dahi dîvân idüp cümle vüzerâ-yı izâmı ve ağavât-ı kirâmı da'vet idüp ahvâli beyân etdükte [294b] cümlesi⁹ sem'an ve tâ'aten deyüp emr-i pâdişâhiyye itâ'at idüp emre muntazır oldılar. Vezîr-i a'zam hazretleri çöl cânibinden Akkapu dimekle ma'rûf mevzi' i ihtiyâr itdi. Cümle kendinüñ çapusu halkı ile meterise girdi. On pâre balyemez top ile ve yigirmi pâre şâhî zarbuzan ile çarâr idüp ve çapudân olan Mustafâ Paşa hazretleri şâhîn-misâl altı pâre balyemez top ve on pâre şâhî zarbuzan ile kendü çapusu halkı ile ma'an meterise girdi. Ve sâbîkâ Mısır beglerbegisi olan Deli Hüseyin Paşa hazretleri dört pâre balyemez top ve yedi pâre şâhî zarbuzan ile meterise girdi. Ve Yeñiçeri Ağası Küçük Hasan Ağa dahi beş pâre balyemez ve sekiz dâne şâhî zarbuzan ile meterise ve Arnavud Mustafâ Paşa hazretleri dahi altı pâre balyemez [295a] ve on pâre şâhî zarbuzan ile meterise girüp ve yeñiçeri kethudâsı ve zağarcıbaşı ve samsoncibaşı ve turnacıbaşı cümle kırk biñ miqdârı asker ile meterise girüp ve sâ'ir begler ve beglerbegiler yollu yollarınca kollu kollarınca meterise girilüp bu koluñ üzerine kavlı u çarâr idüp cümlesi bir yerden hûm [u] hücum idüp niyyet idüp kal'a-i Bağdâd'ı kat-ender-kat kuşadup terâzûyü bi's-sufûf keennehüm bünyânun mersûs celilü'l-kadr mücebince her taraf muhkem bend idüp mânend-i ejderhâ gibi topları kal'a-i Bağdâd'a karşı ağızların açup düşmen-i¹⁰ bed-fi'âl-i bî-dîn ve adû-yı çehâr-yâr-ı güzîn üzerlerine havâle idüp muntazır muvaffak sabâha çarîb ufq-ı sa'âdetden subh-ı sâdîk zuhûr itdükte ordu-yı hümâyûnda yer yer ezân okınup temcîdler virilüp cemâ'at-i kesîre du'â vü senâlar ve tazarru' [u] niyâzlarıyla der-gâh-ı çehâr-yâra¹¹ hulûs-ı kalb ile tevekkülen yer yer sûre-i Feth ve sûre-i Tâ-hâ tilâvet ü kırâ'at olunup ve sâdir olan emr-i celilü'l-kadr mücebince tekbîr ü tehlîl [295b] getirilüp çarânlar kesilüp çöl begleri ordu-yı

⁸ Metinde "اسايه" şeklinde yazılmıştır.

⁹ Metinde bu kelimeden önceki "vezîr-i mezbûr dahi dîvân idüp cümle vüzerâ-yı izâmı ağavât-ı kirâmı da'vet idüp ahvâli beyân etdükte" ifadesi mükerreren yazılmıştır.

¹⁰ Metinde "دوشمن" şeklinde yazılmıştır.

¹¹ Metinde "چهارساز" şeklinde yazılmıştır.

hümâyûna tereke ve koyun ile ğanîm idüp pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri dahi çetr-i hümâyûn kapusunuñ üzerine on iki altun toplu, murassa‘ taşlı, kırmızı atlasdan dikilmiş köşk-i sultâniyye Rüstem-vâr geçüp karâr idüp yanında Müftiyü'l-enâm Şeyhü'l-islâm Yahyâ Efendi hazretleri, sağ yanında Rûmili Kâdî-'askeri Ebu's-su'ûd-zâde Mehemmed Efendi hazretleri ve sol yanında Anadolu kâdî-'askeri olan İsâ Efendi hazretleri karâr idüp dahi sâ'ir ulemâ-i izâm ve meşâyih-i kirâm niçe du'âsı müstecâb p[î]rler ve azîzler ile iltifât idüp kur'a idüp güzel geldükde, pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri küçük mîr-âhûra emr idüp iki sâ'atden soñra fâlumuz güzel geldi, var Mehemmed Lâlâma benden selâm eyle, cenge mübâşeret etsün, Hudâ-yı lâ-yezâl¹² hazretleri bu kal'a-i Bağdâd'ıñ fethi müyesser olmasına ikdâm etsünler didüklerinde mezbûr küçük mîr-âhûr dahi yer öpüp [296a] emr-i pâdişâhiyye imtisâl idüp atına süvâr oldu, geldi, Vezîr-i mezbûr Mehemmed Paşa hazretlerine ahvâli bildürdi. Vezîr-i mezbûr dahi meteris içinde dellâllar nidâ idüp altı koldan cengdür deyü nidâ itdükde cümle asker-i İslâm mütenebbih olup herkes yat ve yarağın görüp bir mübârek sâ'atde hulûl itdükde bu kadar ğâziler bir yerden bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm denilüp bir koldan balyemez toplara ve şâhî zarbuzanlara âteş virilüp işte karşuñuzda hasmuñuz deyü kal'a-i Bağdâd'ı gösterüp durdılar. Toplar dahi uyhudan uyanmış kancık ejderhâlar gibi âteşlerin saçarak dünyâyı¹³ yaķarak toplaruñ sadâsı dünyâyı inil inil inileyüp zemîn ü zamân sarsıldı, dünyâya bakmağâ âdemüñ gözine dar oldu. Dûd [u] duhân iki sâ'atde eflâki tutdı, âdem âdemi teşhîse kâdir olmadı. Bu kadar koldan atılan topalar kal'aya doķınduğı sâ'at [296b] zehr-âlûd cesed gibi yerinde karâr idemeyüp ğayret ideğördi. Çâre olmayup zebûn olup taş ve toprak kireci ve kum ile rıhtım olmuş idi, topuñ zerkinde tahammül idemeyüp dört beş sâ'atden soñra rûzgâr peydâ oldu, duhân gitdi. Gördük kal'anuñ cânib-i erba'ası kaķşamış, sapır sapır dökülür. Mel'ûnlar gördiler, iş ğayrı yüzden oldu, aķılları başlarından gitdi, açılan deluğî kaķamak ile muķayyed oldılar. Ve'l-hâsıl-ı kelâm bunuñ üzerine göz açdurmayup biribiri ardınca balyemez toplara ve şâhî zarbuzanlara ikdâm idüp üç gün üç gice döğilüp dördinci gün kal'a-i Bağdâd'ıñ cânib-i erba'ası muhkem kaķşamış, küle dönmiş, dört beş sâ'atden soñra bir gürtüldi peydâ oldu. Kıyâmet kopdı deyü kıyâs idüp meger bu şâyi' oldu ki Vezîr-i bi-nazîr Mehemmed Paşa hazretlerinüñ [297a] muķabelesinde olan Aķķapu kurbında bir mu'azzam kulle-i mu'allâķ¹⁴ yere berâber yıkılıp ordu-yı hümâyûn içine müjdeciler girüp dellâllar nidâ idüp çağırurlar. Cümle sığâr u kibâr, fakîr u ğanî mesrûr olup eyyâm-ı pâdişâhiyye du'âlar¹⁵ itdiler. İki üç sâ'atden soñra izzetlü ve sa'âdetlü kapudân olan Mustafâ Paşa hazretlerinüñ muķabelesinde olan iki mu'azzam kulle yıkılıp tekrâr cümle asker-i İslâm mesrûr olup ba'dehû sekiz sâ'atde Deli Hüseyin Paşa hazretlerinüñ taraflarından dahi bir mu'azzam kulle yıkılıp sağîr u kebîr, fakîr u ğanî, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinüñ tâli-'i şerîflerine du'âlar ve senâlar idüp âsân veçhle bunuñ gibi sarp u muhkem [kal'a-i Bağdâd-ı] bihişt-âbâduñ fethi müyesser ola diriken yeñiçeri ağası kolından dahi bir mu'azzam kulle yere berâber yıkılıp cümle hâss u âmm mesrûr oldu. Fuķarâ vü zu'afânüñ ve sıbyân-ı ma'sûmânüñ ve çehâr-yâr-ı güzînüñ ve

¹² Bu ifade sehven yazılmış olmalı. Nitekim cümlelerin anlamından burada padişahın kastedildiği anlaşılıyor.

¹³ Metinde "دونيايى" şeklinde yazılmıştır.

¹⁴ Metinde "معلق" şeklinde yazılmıştır.

¹⁵ Metinde "دوعالر" şeklinde yazılmıştır.

İmâm-ı hümâm Ebû Hanîfe hazretlerinin [297b] cân-serveri Muhammedü'l-Mustafâ salla'llâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin yüzi suyına ve hürmetine yıkıldı. Tahmînen açılan gedük Silivri Kapusu'ndan Top Kapusu mâ-beyni miqdâr gedük açıldı. Qal'anuñ içi görünür oldu, içi bir sahrâya beñzer, içerusinde hareket iden âdemler görünür oldu. Lâkin içeri girilmez, derin hendek olmak ile ve içi üç sünü boyı derin olmak ile hendeki girilmek kâbil olmadı. Hendekün eni otuz ayakdur, mel'unlar hendekün içine su salmışlar, bir buçuk kulaç su vardır, girmeye mecâl olmayup ol mahalde şevketlü ve azametlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri emr idüp buyurdılar kim tîmâr sipâhilerüm ve sâ'ir kullarım atun der-miyân idüp beş koldan toprak daşıyup hendeki toprak ile doldurular. Bu ahvâl Vezîr-i a'zam Mehemed Paşa hazretlerine vusûl bulduqda Mehemed Paşa hazretleri dahi toprak sipâhilerinin [298a] alay beglerin imdâd idüp cümle neferin cem' idüp sa'âdetlü gâzî pâdişâhumuzun ömr-i devleti ziyâde ola, başumuz, yüzümüz üzerine emre imtisâl idüp beş koldan toprak cem'ine mübâseret itdiler. Beş on gün toprağı böyle cem' eylediler ki kâbil-i ta'bir olunmaz. Ve'l-hâsıl-ı kelâm qal'a içinde olan melâ'in bu ikdâm ve bu tedârük göricek akilları başlarından gidüp müşâvereye oturup gördiler, tedârük gayrı yüzden olmuş, bu toprak ile qal'ayı basdururlar, var kuvvetlerin bâzularına götürüp maqdûrların sarf idüp meterise giren yeniçeriyân-ı zerrîn-külâh ve dil-âverân-ı gâziyân zümresinin üzerine bârân-ı belâ gibi kurşun ve ok yağmur gibi yağdurmağa başladılar. Hikmet-i Hudâ çok kimesne şehîd olup şehâdet [şerbetin] nûş idüp rûh-ı pür-fütûhları ervâh-ı¹⁶ şühedâya¹⁷ vâsıl¹⁸ oldu, ravza-i Rıdvân'a yol buldı. Bu ıztrâb göricek [298b] Vezîr-i bî-nazîr [ü] müşteri-tedbîr Mehemed Paşa hazretlerinin ol cânibde âdemisi var idi, nâm-dâr ağaları şehîd oldılar. Meger mel'unlar hîleye sülûk idüp bir gice hiç baş göstermediler, top u tüfeng atılmadı, aceb bunun aslı ne ola, Kızılbaş-ı bed-ma'âş u kallâş cihât-ı qal'ayı bırakur mı ola, hiç sesleri yokdur ne ola diriken meger mel'unlar gice ile burc-ı Acem nâmında olan kulleye dört beş pâre toplar çıkarup şâfi'î vaktinde ahsuzlayın meteris içine ve ordu-yı hümâyûn içine toplar savurdu ki nereden geldüğün bilmedi. Ortalık karanlık bu tedârükden asker-i İslâmın haberi yok, gâfil olup niçe gâzilerimiz şehîd oldu, az kaldı meteris sınavazdı ve âlemi fenâya virdi. Âkıbetü'l-emr vezîr-i bî-nazîr sabâha dek muntazır oldu. Sabâh oldukça göz gözi gördi. Meger mel'unlar burc-ı Acem'e top çıkarmışlar. Hemân tiziye uzun alay topların [299a] topçılar götürüp havâle itdiler, dahi niçe tedârük gördiler. Güç ile men' olup meterisde olan gâziyân zümresi bu ıztrâbdan halâs oldılar. Bunun üzerine on beş gün gice ve gündüz bir ceng-i azîm oldu ki kâbil-i ta'bir olunmaz. Hendek kenârından bir ayak ilerü gidilmek kâbil olmadı ve izzetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinden Vezîr Mehemed Paşa hazretlerine hatt-ı hümâyûn gelüp ikdâm idesün, tekâsül göstermeyesün, senün haqqından gelürüm deyü ikdâm ider. Mezbûr vezîr-i a'zam hazretleri bir gün alay ile kola bindi. Cümle asâkir-i İslâm'ı teft[î]ş idüp niçesine ihsânlar etdi. Gele gele hendek kenârına geldi, gördi. Bu kadar asker-i İslâm toprak taşırılar, bu kadar gündür hendek yine kel-evvel bre bunun aslı nedür ki bir qarış toprak içeri ve yukarı çıkmamış didüklerinde hemân-dem on beş Arab dil-âverleri ilerü gelüp

¹⁶ Metinde "ارواج" şeklinde yazılmıştır.

¹⁷ Metinde "شهيدليه" şeklinde yazılmıştır.

¹⁸ Metinde "واصيل" şeklinde yazılmıştır.

devletlü vezîr bize emr olunur ise biz bunuñ ahvâlin haber alup sultânımı [299b] âgâh idelüm didüklerinde bre meded niçe kâbildür, bir tedârük idüñ didi. Mezbûr Arablara niçe niçe ihsânlar idüp ahşâm oldı. Mezbûrın Arablar hemân soyunup beşi bir cânibe ve beşi bir cânibe kendülerin suya atdılar, kal'a dîvârın tek ü pû idüp gördiler. Mel'ûnlar kal'a dîvârın delüp bir iki biñ âdem gece uyuların gözlerine harâm idüp toprağı daşıyup suya virürler. Hemân-dem gavvâslar bu hâli gördükde gelüp vezîr-i a'zam hazretlerine i'lâm idüp didiler ki devletlü ve sa'âdetlü sultânım hazretleri şöyle ma'lûm-ı şerifin ola ki mel'ûnlar kal'a dîvârın delmişler. Birkaç biñ Kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] kallâş fitne-i âhir-zamân kör sıçan gibi toprak uğrulayup suya virürler. Bir dâne hendek içinde toprak kalmamışdur. Bâkî fermân sizündür didüklerinde vezîr-i mezbûr bu gavvâsların ikdâmına ve erliklerine âferin idüp cümlesine hil'at geydürüp niçe ihsânlar [300a] itdi. Hemân-dem cısır ağasına emr idüp güzîde-i¹⁹ güzât-ı müslimîn ve cühhâd-ı muvahhidîn ve bi-hürmeti Seyyidi'l-mürselîn ve bi-mahabbeti çehâr-yâr-ı güzîn olan dil-âverleri cem' idüp her birinüñ recûliyyetleri ve ırk-ı şecâ'atleri hareket idüp her biri birbirlerine istimdâdlar virüp vasiyet [idüp] ve helâlleşüp var kuvvetlerin bâzûlarına getirüp muhâsaranuñ o[tu]zıncı günü yürüyüp kal'anuñ delüklerinde olan melâ'[î]nleriñ şerlerinden emîn olup def' itdiler, çok Kızılbaş helâk oldı. Toprak ile dolmak kâbil olmayup her ocağa torba saldılar. Kırk biñ torba toprak gelüp hendeküñ içi mâl-â-mâl doldı. Üzerinden yürüye yürüye yol oldu, vara vara melâ'in-i bed-a'mâlün üzerine hûm [u] hücum idüp mel'ûnlar bu ikdâm ve bu tedârüki gördüklerinde gayrete gelüp var kuvvetlerin bâzûlarına getirüp güzât-ı muvahhidîn üzerlerine tîr u bârân atdılar ve kınbara ve âteş atagördiler, [300b] ferd-i âferid yüz döndürmediler. Ammâ çok gâzî yigid şerbet-i şehâdet nûş itdiler, gitdükçe ceng karışdı, bir mertebeye vardı ki kıyâmetden nişân virür. Âkıbetü'l-emr güzât-ı müslimîn ve cühhâd-ı muvahhidîn bir mertebe cür'et ü ikdâm itdiler ki al kanlara gark²⁰ olup gözleri aqıka dönüp kağan arslan gibi gümür gümür gümürdenmege başladı, yemeden ve içmeden vazgeçdiler. Haqq sübhânehû ve te'âlâ hazretleri bir kuvvet-i şecâ'at virdi bu gâzilere kim ta'bîr olunmaz, hendeki çâr u nâ-çâr darben ve çâhren zabt u hıfz itdiler. Hemân-dem hendek müjdesi sa'âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine ve vezîr-i a'zamuñ yanında olan başkapucıbaşı at boynuna düşüp sa'âdetlü pâdişâh gâzî sultâna müjde virildükde biñ guruslık bir ze'âmet virdi. Ve ordu-yı hümâyûn münâdîlerine nidâ olındı ki hendek alındı deyü cümle fuçarâ vü zu'afâ ve kibâr ve erbâb-ı sipâh ve yeñiçeriyân-ı [301a] zerrîn-külâh ve sâ'ir kullar cümlesi şâz olup cümle ulemâ-i izâm du'âcılarını²¹ mesrûr olup eymen evkâtde ve ahsen sâ'atde du'âlar²² ve senâlar idüp ve'l-hâsıl-ı kelâm muhâsaranuñ otuz sekizinci pencşenbih günü Bağdâd'ün dibine varılup mel'ûnlarıñ deldükleri mazgal delükleri bi'l-külliyen kapayup ve hendeki toprak ile mâl-â-mâl idüp doldurdılar. Muhkem hendeki zabt u hıfz itdiler, mu'temedün-aleyh âdemler kodılar. Kûşe-be-kûşe şeb [u] rûz tecessüs eyledi ve muhâsaranuñ otuz tokuzuncı günü mâh-ı Şa'bân'ün [on] yedinci günü yevm-i bâzâr günü vaqt-i işrâkda hemân Vezîr-i binazîr izzetlü Mehemmed Paşa yessera'llâhu murâdehû kemâ-yeşâ hazretleri bir vâkı'a

¹⁹ Metinde "كوزیده" şeklinde yazılmıştır.

²⁰ Metinde "عرق" şeklinde yazılmıştır.

²¹ Metinde "دوعجیلاری" şeklinde yazılmıştır.

²² Metinde "دوعالر" şeklinde yazılmıştır.

görüp buña didiler ki bu sefer de senüñ Kerbelâñdur, cümle halâyık senüñ arduñdan hayr du'acılaruñdur, dîn uğrına **[301b]** ikdâm eyle, yerüñ cennetdür dimişler. Hemân-dem mezbûr Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa hazretleri kalkup âb-dest alup namâzın edâ itdükde silihdârın da'vet idüp babamdan kalan âlât-ı harbi²³ cümlesin getür deyü emr itdi. Silihdâr dahi bu kadar çoğlanın yanına alup cebehâne çâderine varup yüz kırık dört pâre ceng âlâtın ve esbâbın getürüp önüne kodılar. Mezbûr vezîr dahi içinden sekiz pâre a'lâ güzîde²⁴ kılıç ve iki ince Dâvûdî zırh²⁵ ve toğuz toğulğa ve niçesin maqbûl kullarına bahş eyledi. Sekiz pâre ceng âlâtın üzerine ârâste vü pîrâste idüp Türkmen dorusu atı egerleñ didi, bir kimesne bilmez bunuñ murâdı nedür, egerlediler. İskemle koñ oturayum didi, kâhramânî-vâr çizmesin geydi. Cümle ağalar ve çoğlanları acebâ sâhib-i devlet hazretlerinüñ murâd-ı şerîfi **[302a]** ne ola dirken mübârek ağzın açup dil depredüp el gaddâresine urdı. Beni isteyen ve dileyen kullarım bilsün, bu gün Kerbelâmdur, ya ser virem ya kal'ayı feth idem. Mübârek gözinden yaş revân oldu. Anda olanlar cümlesi ağlaşdılar ne hâldür deyü hazînedârın da'vet idüp hazîne getürdi. Niçe fuğarâ vü zu'afâyâ ziyâdesiyle ihsânlar etdi. Atı olmayana at, harclığı olmayana harclık virüp vasiyyet idüp kullar âzâd eyledi. Ve yigirmi kîseyi aldı, ma'an yigirmi âdemüñ omuzına yükletdi. Hemân otağından taşra ata süvâr olup çıkdı. Yanınca biñ beş yüz ağası süvâr olup kethudâsını aldı, geldi. Kapucubaşılari ağlaşdılar, etrâfına cem' olup atınıñ ayağına düşdiler. Devletlü sultânım âmme-i âleme ihsânüñ mezbûldür. Sâye-i şerîfiñüzi Haqq sübhânehû ve te'âlâ **[302b]** hazretleri üzerimüzden ihrâc etmeye. Dünyâ durduğca berkarâr olasin, dünyâ ve mâ-fihânüñ rûhı sultânımdur. Biz kullarıñuza emr idüñ, cümlemüzüñ birer kuşca cânımız vardur, yoluñuza fedâ olsun didükde çâre vü imkân olmayup didi ki kazâ vahtidür, her ne başumuza yazıldı ise gelecek gelür, olacak olur. Bu gün Kerbelâmdur, beni isteyen gelsün, işte ben gîtdüm diyince tiziyye üç biñ dil-âver serdengeçdi pehlevân karîb yigid gelüp cem' olup kendü ağalarından sekiz yüz cürd atlı bir latîf sâ'atde âlât-ı harbi üzerine ârâste vü pîrâste kılıp kalb-i şerîfleri mahzûn, gözleri kan yaşıyla dolmuş, önünde Türkman dorusun çeküp du'â vü senâ ile süvâr olup revâne olduğda tarafeyne selâm virerek hayr du'adan ferâmûş etmeñ deyü tazarru' u niyâz iderek fuğarâyâ sadağa vü ihsân idüp mahall-i ma'rekeñün üzerine **[303a]** varduğda bir ağızdan cümle guzât-ı muvahhidîn²⁶ ve cühhâd-ı müslimîn tekbîr u tehlîl âvâzesi ayyûka peyveste olup hemân-dem emr idüp hendek üzerinden iç kullenüñ birine varup kulle-i mezbûruñ nisfına varınca şöyle ceng-i azîm olmışdur ki bu kadar âdemden iki biñ mikdârî âdem şehîd oldu, câm-ı şehâdeti nûş itdiler, rahmetu'llâhi aleyhim ecma'în. Tekrâr tiziyye iki biñ dil-âver serdengeçdi yigid dahi yetişüp mahall-i ma'rekeye varlup şöyle muqayyed oldılar ki kullenüñ dibinden nerdibânlar koyup ale'l-fevr kullenüñ üzerine kadem basup çıkdılar. Adû-yı bi-dîn [ve] düşmen-i bed-hûy ile kılıç kılıça, topuz topuza bir ceng oldu ki kıyâmetden nişân virdi. Âkıbetü'l-emr âlât-ı harb kalmayup yağa yakaya, muşt muştâ, boğaz boğaza gelüp etrâf u eknâfda müşâhede idenler Allâh Allâh deyüp du'âlar ve senâlar iderler idi, gökde melekler dahi aleyke avnu'llâh **[303b]**

²³ Metinde bu kelimenin önünde "و" harfi bulunmaktadır.

²⁴ Metinde "كوزیده" şeklinde yazılmıştır.

²⁵ Metinde "زرخ" şeklinde yazılmıştır.

²⁶ Metinde bu kelimenin önünde "و" harfi bulunmaktadır.

didükleri müşâhede olındı. Ve asker-i İslâm'ın niçe gâzileri şehîdlerün kellesini vücûdından cüdâ ve niçesinün vücûd[ı] hurd oldu. Haqq sübhânehû ve te'âlâ avn-i inâyetin yârî kılip asker-i İslâm gâlib bulunup melâ'in zümresi mağlûb [u] menkûs olup az ve çok cânı gövdesinde olan melâ'in kaçup iç kal'anuñ içine dökilince tekrâr mel'unlar er cem' idüp gayrete gelüp yek-dil olup hayâtdan el yuyup me'yûs olup ölüm eri olduklarında yine var kuvvetlerin bâzûya getürüp bir uğurdan hûm [u] hücum itdüklerinde tekrâr yaraklanup tîr u bârân ve kumbara ve niçe biñ kurşun gûzât-ı müslimînün üzerlerine yağdurup asker-i İslâm dahi tedârük üzre olup otuz biñden mütecâviz tüfeng-endâz ve yigirmi biñden ziyâde tîr-endâz dil-âverân Rûmili askeri ile hûm [u] hücum idüp meterislerden **[304a]** atılan ve karşıdan gelen top u tüfeng ile gül-bâng-i Muhammedî âvâzesi evc-i²⁷ âsmâna peyveste olup tarafey[n]de bir ceng-i azîm olmışdur ki felekde melekler aleyke avnu'llâh deyüp kıyâmetden nişân virüp diller ile tahrîr ve kalemler ile ta'bîr olunmaz. Cümle asker-i İslâm ve melâ'inân²⁸ dîd [u] duhân içinde kaldılar, âdem âdemi teşhîse kâdir degül idi. Âkıbetü'l-emr Hudâ-yı Rabbü'l-âlemîn inâyet-i Rabbânî yârî kılip cebren ve qâhren kullei dahi alup kabz u hıfz olındukda izzetlü ve sa'âdetlü²⁹ Vezîr-i a'zam Mehemmed Paşa hazretlerini ol mahalde bir râfîzî gözedüp durur imiş. Hemân fırsat bulup mübârek başınuñ sol cânibi[n]den tüfeng ile urup şehîd etdi, cân-ı azîzin Haqq sübhânehû ve te'âlâ hazretlerine teslim itdi. Asker-i İslâm içine bir feryâd ve bir gırv ve mâtem düşdi kim ağlamadık ve acımadık âdem kalmadı. Niçe âdem üç gün üç gece yemedi içmedi. **[304b]** Ve bir mâtem düşdi ki cümle fakîr u ganî cesed-i pâkini getürüp izzet [ü] ikrâm birle otağa yetürüp civâr-ı hazret-i Hümmâm Ebû Hanîfe hazretlerinün ve İmâmeyn Ebû Yûsuf ve Muhammed hazretlerinün bâ-husûs hazret-i Hüseyin ve hazret-i Hasan rıdvânüllâhi aleyhim ecma'in civârlarında defn olındı, rahmetüllâhi aleyhim ecma'in. Ve hemân-dem merhûm-ı mezburun oğlu paşa-zâde alem-i³⁰ Resûlüllâh dest-ber-dest koyup yine a'dâ-yı bed-fi'âle hûm [u] hücum idüp vezîr-i a'zamuñ şehîd olduğu mel'unlar duymadılar. Ve sâ'ir asker-i İslâm dahi pa[şa]-zâdenün bu ikdâmın ve cür'etin gördüklerinde atun der-miyân idüp gûzât-ı müslimîn dahi el bir idüp mu'âvenet etdiler. Kulle[yi] cebren ve qâhren zabt u hıfz itdiler, yükruk bayrakların dıkdiler. Fe-emmâ çok yigid şehâdet şerbetin nûş itdiler kim haddin bir Allâh bilür, hadden biründür ve hisâba kâbil degüldür, rahmetüllâhi aleyh ve zahm-dâr olan müslimîn-i muvahhidîn lâ-yu'addur. Ve'l-hâsıl-ı kelâm **[305a]** ol yıkdıkları yerlerden melâ'in râfîzîleri³¹ sürüp ol kulleleri muhkem zabt u hıfz itdiler ve bu def'a Kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] kallâş-ı la'îne urılan tabanca bir târîhde vâkı' olmamışdur. Yine tekrâr meterise girüp ceng etmege başladılar. Murâd olinsa dahi içerüye girilür idi, lâkin yine bir âl etmeye deyü ihtirâz olındı, te'hîr olınduğına bâ'is oldu. Bu minvâl üzre cenge âgâz idüp şimdi mülâyim üzre ceng ider oldılar. Şehîd-i sa'id merhûm Mehemmed Paşa hazretlerinün şehîd olduğımı sa'âdetlü pâdişâh-ı kişver-güşâ

²⁷ Metinde "اوج" şeklinde yazılmıştır.

²⁸ Metinde "ملاعنان" şeklinde yazılmıştır.

²⁹ Metinde bu kelimenin önünde mükerreren yazılmış "و" harfi bulunmaktadır.

³⁰ Metinde "عالم" şeklinde yazılmıştır.

³¹ Metinde "رافضلري" şeklinde yazılmıştır.

hazretlerine bu ahbâr vâsıl³² olıcağ azîm ıztırâb çekdi, ağladı, rûhı için hayr du'â itdi, eleminden artuğ arkun gezdi, iki sâ'at miqdârı hiç kimesne ile dünyâ kelâmın divedi. Âkıbet mübârek ağzından bu cevâbı ve bu kelâmı [305b] feth [u] sâdır oldı ki çapudân olan Mustafâ Lâlâm vezîrlik hıdmetin aña ta'yîn eyledüm, hıdmetinde mücid ü sâ'î olup didüklerinde büyük mîr-âhûr olan İbşir Mustafâ Paşa anda hâzır idi, anı ta'yîn idüp ol dahi atına süvâr olup sür'atle gelüp Çapudân Mustafâ Paşa hazretlerine müjde itdiler. Didiler ki sultânüm vezîr olduñ, mübârek olsun deyüp mübârek ayağına yüzler sürdiler. Mezbûr Mustafâ Paşa dahi ayağı üzerine kalkup atı egerle didiler. Âlâtın önüne birağup kendi otağından sa'âdetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinin otağ-ı şehen-şâhiyye varınca yoluñ iki tarafına selâmlayı gitdi. Halk dahi hayr du'âlar iderler. Otağ-ı pâdişâhiyye varduğda atdan inüp [bir koltuğına] çapucılar kethudâsı, bir koltuğına mîr-âhûr girdi. Taht-ı Süleymân-bahtuñ karşusunda yedi yerde yüzün koyup pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerine du'âlar itdiler. Cümlesi âmîn deyüp Fâtiha [306a] olup, okınup pâdişâh-ı rû-yı zemînün ayağına yüzler sürüp Mehemmed Paşa'nun ta'ziyesin diledi. Pâdişâh hazretleri dūd-ı âh depredüp boyun uzadup mübârek diliyle buyurdılar ki bağa Mustafâ saña vezîrlik hıdmetin ta'yîn eyledüm, dîn-i devlete niçe hıdmet idersin ve benüm dahi niçe ihsânuma mazhar düşesin. Göreyüm seni şer'-i şerîf üzerine muqayyed olasun, iki cihânda yüzün ağ ola deyü nasihatlar idüp mühr-i şerîf ve hil'at-ı fâhireyi ve seyf-i qahramânîyi beline bağladı. Göreyüm seni sakın şer'-i şerîfden taşra bir iş etmeyesün ve ne zuhûr iderse yine baña arz idesün deyü tenb[î]h ve istimâletler ile dürr-i cevâhir cevâblar ile mülâkî olasun deyü destûr olup mezbûr dahi eyyâm-ı pâdişâhiyye du'âlar idüp yer öpüp taşra çıkdı. İç halkı gelüp ayağına düşdiler mübârek olsun sultânüm deyü anlardan dahi halâs oldı. [306b] Atına süvâr olup yine kel-evvel yoluñ iki tarafı müretteb âdemle dolmuş, iki tarafa selâm virüp niçe fuqarâya ihsân idüp gele gele otağına geldi. Ağalar ve içoğlanları ayağına düşdiler sultânüm mübârek olsun deyüp zevk u sürür idüp mûmâ-ileyh Mustafâ Paşa tek gelüp Vezîr-i şehîd-i sa'îd merhûm Mehemmed Paşa'nun kolına fermân-ı sultânî birle azamet ü şevketle Zâl-kâmet, Rüstem-şecâ'at, Qahramân-heybet varup merhûm [u] mağfürun meterisinde karar idüp ve Silihdâr Paşa Mustafâ Paşa'yı da'vet idüp çapudânlık hıdmetin saña virdüm deyü cevâb etdi, hil'at-ı fâhireyi geydü[rd]i, çapudân itdi. Mezbûr Mustafâ Paşa dahi cümle kulları ile varup çapudân kolında karar idüp Vezîr-i bî-nazîr Mustafâ Paşa hazretleri ale's-seherî dîvân idüp sağır u kebîr, fakîr u gâni cümlesi cem' olup cümleñüz[e] pâdişâh-ı rû-yı zemîn [307a] hazretlerinin etmegi helâl olsun, hıdmetünüzde muqayyed oluñ, varuñ, siz dahi elüñüz altında olan neferâtuñuzu bir hoşça nasihat üzerine olsunlar, inşâa'llâhu'r-rahmân bu kal'anuñ fethi müyesserdür didüklerinde cümle ehl-i dîvân Mustafâ Paşa hazretlerine kalb ile du'âlar ve senâlar itdiler, dîvân dağıldı. Ol gün geçüp ahşâm oldı, mâh-ı Şa'bânu'l-mu'azzam'ın on sekizinci cum'a gicesi idi. Vezîr-i bî-nazîr Mustafâ Paşa hazretleri hazinedârına çağırup miftâh-ı hazîne getirüp hazîne açup gûzât-ı müslimîne ve cühhâd-ı muvahhidîne at, kılıç, hıdmetkâr olmayana hâllü hâlince her birine niçe ihsânlar idüp ve yaralı olanların yaralarına hıdmet etsünler deyü cerrâhlara tenb[î]h idüp bir hoşça hıdmet idüñ didi. Azîm ikdâm etdüklerinde yarın nısfu'l-leylde altı koldan yürüyüşdür, komañ kullarum, komañ dil-âver gâzilerüm diyince altı koldan [307b] asker-i İslâm canı

³² Metinde "واصل" şeklinde yazılmıştır.

acımış kullar bir uğurdan bir ağızdan tekbîr u tehlîl getirüp Allâh Allâh âvâzesi³³ evc-i âsmâna gidüp güm güm gümledi, zemîn [u] zamân iniledi. Bir uğurdan hûm [u] hücum idüp hâricî râfîzîleriñ dem [ü] nefesleri bağlanup aqılları başlarından³⁴ gidüp kemâl-i acz u ıztrâb düşüp niçe ideceklerin bilmediler. Gayret-i câhiliyyeyi elden kıoyup çâr-nâ-çâr ma'a'l-kerâha cenge âgâz idüp top u tüfeng, kurşun, kumbara, el taşı ile bir ceng-i azîm oldu ki evvelkiden ziyâde ikdâm itdiler. Görenler nedür bunun aslı, şâh-ı Acem'den imdâd mı geldi deyü efkâr deryâsına gavvâs olup âhirü'l-emr bu kadar âdem kırıldı, bunda nesne yokdur, kuru gavgâdur deyü ikdâm itdiler. Tekrâr hadden birün dîn düşmânı, çehâr-yâr-ı güzîn adûsını helâk itdiler, çok kimesneler felekde melekleri gördiler, gelmişler, asâkir-i **[308a]** İslâm'ın üzerlerine mu'âvenet idüp ceng ider görmüşler. Muhassal-ı kelâm ol kadar ceng oldu ki küştelere³⁵ püşteler peydâ olup iki taraftan kırılan âdem kanıyla hendekün içi mâl-â-mâl olup kan gövdeyi götürdükdü ben anda gördüm, mânend-i seyl-i azîm olup her taraftan seyl gibi kan akdı. Hendek içi şöyle kat-ender-kat olup âdem leşinün üzerinden yürüyüş ve yol görindi. Bu cengün ahvâlini görenlerden su'âl olındı, hiçbir kimesne bulunmayup bu kal'a ceng ile alına, yüz otuz yaşında olan âdemler didiler ki biz bu kadar ömr sürdük dahi bu Bağdâd şehri ceng ile feth olunmadı, hep vire ile alındı deyü cevâb itdiler ve bu ceng-i azîm görmüş kimesne yokdur, ihtiyâr âdemler didi ki bu ceng ile alınmak muhâldür ve bir târîhde dünyâ ve mâ-fihâda bu ceng-i azîm görmüş kimesne yokdur. Ve bu muhârebe arasında niçe kimesneler **[308b]** oğul, baba ve qarındaş deyü feryâd u figân-ı mâtem kemâ-hüve haqquhû lisânıyla ta'bir ve kalem ile tahrîr mümkün degüldür. Haqq gâlib olup mel'unlar mağlûb u menkûs, yüzleri kara, cânları başlarına sıçrayup meşverete mübâşeret idüp cümle kal'a-i Bağdâd'da olan ulemâ vü sulehâ, fakîr u ganî cem' olup hâkim-i Bağdâd olan Bektaş Hân'a varup elbette ve elbette bizi kendü elün ile kır deyü ikdâm idüp yâhûd vire ile kal'ayı virelüm. Yine müslimânlar ehl-i keremdür, arasında çok zamân geçmedi, Revân Kal'ası'nı zabt iden Emîrgüne-oğlu'na ne kadar ihsân idüp ehlin ve ıyâlin ve bir akçe ve bir habbesin zâyî' itdürmeyüp dünyânın ri'âyetin eyledi. Sen dahi arzuñla ve kal'añla kendü elün ile kal'a-i Bağdâd'ı teslim eyle. Yohsa bizüm ehlümüz, ıyâlümüz ve mâlumuz, rızkumuz perîşân etdüñ, dünyâda bu kadar halka bu mertebe cefâ idersen ya âhiretde ne cevâb virürsin. Bundan böyle saña şâh-ı **[309a]** Acem'den imdâd yokdur, ne zamândur muhâsara olduğ asker, hazîne, barut, cebehâneden bir vechle imdâd yokdur. Ya kimün için ceng idüp bu kadar halkın kanın kırılmasın boynuña alursın, yarın kıyâmet günü olduğda hâlün niçe olur deyü azîm ikdâm itdiler. Bundan böyle bu Âl-i Osmân-oğlu Hân Murâd-ı kâm-rân dört ay yol zahmetin çeküp bi'z-zât azametiyle kendü geldi. Sen sanursın evvelki gibi serdâr birkaç gün ceng ider, yine giderler kıyâs idersin. Hayır bu def'a ya bu kal'ayı alur ya ölürüm deyü da'vâ-yı merdî ile geldi. Bu kal'ayı birağup gitmez, ırz [u] nâmûsum vardur deyü maqdûrın sarf ider, etrâf u eknâfda olan küffâr-ı hâk-sârûñ mâ-beyni[n]de bu kal'ayı almazsam deyü şart eylemişdür. Bu ahvâle biz vâkıf olduğ, eger sen kal'ayı virmezseñ biz kal'ayı bir hâl ile iderüz kal'ayı ve seni teslim iderüz, sen bilürsin ve cümlemüzi hep kırarsan **[309b]** şimden soñra biz saña

³³ Metinde "عوازه سي" şeklinde yazılmıştır.

³⁴ Metinde "با شلرنندن" şeklinde yazılmıştır.

³⁵ Metinde "كوشته لر" şeklinde yazılmıştır.

hükûmet iderüz. Hemân kerem ü lutf idüp bizüm ve senüñ arzuñ yerinde iken pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinüñ huzûr-ı şerîflerinde eyü âdem olavuz. Bu kal'ayı şimdi elden alurlar deyü bu cümle bu kadar kimesne bir ağızdan çağırışdılar. Mel'ün Bektaş Hân bu makûle³⁶ cevâbı işitdi idi, cân başına sıçrayup niçe idecegin bilmedi. Bu kadar âdem şâfi'î cevâbı istediler, didiler ki bu günlük baña mehil virün, yarın size cevâb-ı şâfi[']î vireyüm³⁷ didükde cümle halk-ı âlem râzî oldılar. Dîvân dağıldı. Bektaş Hân cümle musâhibin ve ukalâsın cem' idüp niçe idelüm deyü müşâvere itdiler. İki üç kılıcuñ arasında kaldık şâh-ı Acem tarafından imdâd yok, Âl-i Osmân-oğlu tarafından işümüz yaman, re'âyâ ve fuqarânuñ ahvâli mükedder. Hemân re'y ü tedbîr budur ki kal'a-i Bağdâd'ı teslim idevüz, emr Hudâ'nuñ başumuza her ne tahrîr olındıysa [310a] anı görevüz deyü re'y itdiler. Asker-i İslâm tarafından göz açdurmayup gice ve gündüz göz göz cengde halk hulûs-ı kalb ile mâh-ı mezbûruñ on toktuzuncı günü cum'adur, muhâsaranuñ kırkıncı günü hemân Vezîr-i bî-nazîr Mustafâ Paşa münâdilere emr idüp huzûr dîvân[1] olduğda münâdiye didi ki emr pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretinüñdür. Kırk gündür mülâzemet³⁸ üzre kal'a döğülür, bi'l-külliyeye yıkılsun deyü gün bu gün ki gündür, hâzır bâş kırklar aşkına topçılar dahi âgâh olsunlar. Dört dâne münâdi dört cânibe perâkende olup etrâf [u] eknâfa nidâ itdiler. Cümlesi sağîr u kebîr, fakîr u ganî âgâh olup her fırkanuñ çavuşlarına tenb[î]h olup varuñ neferâtuñuza nasihat eyleñ, her gün ölmekden bir gün ölmek yegdür didüklerinde komañ kullarum, gâzilerüm, dil-âverlerüm kırk gün meteris çekmiş ve bu kadar [310b] toprak süren gâziler intikâm³⁹ itdiler ki her gün ölmekden bir gün evvelce ölmek yegdür deyü bir uğurdan birbirleri ile helâlleşüp var kuvvetlerin bâzûlarına getirüp ya Allâh sen müyesser eyle bu kal'anuñ fethini bu imâmların yüzi suyu hürmetine çehâr-yâr-ı güzîn, hazret-i Muhammedü'l-Mustafâ'nuñ salla'llâhu aleyhi ve sellem hazretlerinüñ yüzi suyına deyüp dört cânibden tekbîr ü tehlîl getirüp hûm u hücum itdüklerinde bu ikdâmı dahi görmediler idi, qarâr u mukâvemete mecâlleri olmayup bi'z-zarûrî ve ale'l-fevr Kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] kallâş melâ'inlerden bir feryâd u girîv çopup içerüden gâzilerin gözleri kızup gözleri [görmez] kulaqlar işitmez olup beş buçuk sâ'at miqdârı var ola feryâd işitildi, gördük yere berâber⁴⁰ olmadık kulleler var idi. Ol kullelerin üzerlerine çıkup kulle dîvarında miyânlarına dek [311a] on beş âdem miyânlarına birer kemend bağlayup bayrak ve sancaqların ser-nigûn idüp çağırışurlar, bizüm cânibümüzden dahi top u tüfeng atılmayup nedür aslı görelüm deyü kulak urduğda el-emân el-emân ey sâhib-kırânü'z-zamân ve ey güzîde-i⁴¹ Âl-i Osmân deyü feryâd idicek bizüm tarafumuzdan dahi top [u] tüfeng atılmayup te'hîr olduğda etrâf u eknâfa münâdiler irsâl olup cânib-i erba'aya nidâ itdüklerinde benüm gâzî kullarum sabr idün, pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri emân virdi didüklerinde herkes haberdâr olup tevaşkuf itdiler. Gördiler ki Bağdâd tarafından çapısı açılıp Bağdâd hâkimi olan Bektaş Hân iki oğlıyla on beşden ziyâdece muqarreb ağaları ve begleri ile

³⁶ Metinde "معقوله" şeklinde yazılmıştır.

³⁷ Metinde "ويرسن" şeklinde yazılmıştır.

³⁸ Metinde "ملازميت" şeklinde yazılmıştır.

³⁹ Metinde bu kelime mükerreren yazılmıştır.

⁴⁰ Metinde bu iki kelime silik olduğu için söz konusu kelimeler metindeki benzer ifadeler esas alınarak tarafımızdan "yere berâber" şeklinde okunmuştur.

⁴¹ Metinde "كوزيده" şeklinde yazılmıştır.

kılıç-ber-dehen kefen-ber-gerden idüp iki ok atımı yere geldüklerinde vezîr-i a'zam hazretlerine haber olup bir alay atlu gelür, aslı nedür [311b] kimesne bilmez deyüp vezîr-i a'zam hazretleri dahi âdet-i kadîm üzerine Çavuşbaşı Durak Ağa'yı ve kend[ü] kapucular kethudâsını ma'an kırk çavuş ile istikbâle gönderüp bunlar varmada anlar gelmede, birbirine mu'âbil olduklarında sâ'ir elçilere niçe ta'zîm ü tekrîm olındıysa âdet-i kadîm üzerine selâma durdı. Mezbûr Bektaş Hân dahi gelüp biñ dürlü izzet ile selâm virdi. Merķûmân çavuşbaşı ve kapucular kethudâsı selâm alup hâl [u] hâtır soruşup musâhabet iderek at başı berâber gelmede. Vezîr-i a'zam izzetlü Mustafâ Paşa hazretleri dahi her ocağa çavuşlar perâkende idüp galebe dîvânı tenb[î]h olup asker-i İslâm şâz u handân tüfengleri ellerinde kılıçları bellerinde bu kadar zerrîn-külâh yeñiçeri ve bu kadar bölük halkı al kırmızı yeşil libâsa garķ olmuşdur. Her birinüñ tâzeleri kafâlarında mızrak zerķ idüp bir milden ziyâdece [312a] yerde yoluñ iki tarafı onar katdan ziyâde asker-i İslâm hâzır [u] müheyyâ olup dururlar. Kırmızı, sarı, yeşil, aķ bayrakların açup rûzgâr urduķça zînet virmede, görenüñ aķlı çâk olur. Mezbûr Bektaş Hân bu kadar alayı gördüğü yokdur, aķlı başından gidüp niçe niçe havf ile gelüp vezîr-i a'zam hazretlerinüñ otağ-ı şerîfleri kapusunda iki tarafa selâm virüp bu kadar itdüğü cenge nâdim olup içeri vezîr-i a'zam hazretlerinüñ huzûr-ı şerîflerine getürdiler, yüz yerde baş koyup yer öpüp özrleri diledi. Benüm izzetlü ve mürüvvetlü ve merhametlü sultânüm hazretleri bu kuluñuzıñ günâhını afv idüñ, yedi iklim dört küşeye hükm iden efendiñüz pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinden recâ idüñ. Kuluyam, kurbânyam, boynu bağlu esîriyem, ednâlardan ednâ bir uyuz köpegiyem gerek öldürsün gerek dirgürsün, [312b] benüm bir kaşık kanuma girmesün, kuşca cânımı baña bağışlaya didükde vezîr-i a'zam hazretleri dahi mel'ûnlara istimâlet ile dürr-i cevâhir cevâblar virüp didi ki bizüm efendimüz azametlü ve mürüvvetlü ve şevketlü pâdişâhumuz kerem kâni mürüvvet ma'deni ihsânı mebzûl kerîmü's-şân devletlüdür. Senüñ gibi âdemlere çok sadaķa vü ihsânlar idüp öyle olur kişi etmek yedüğü âdemüñ ol kadar hidmetin etmek çok degüldür, hiç elem çekme didüklerinde mel'ûnuñ âteşi mülâyim cevâblar ile sâkin oldu, havfı gitdi. Yine tazarru'a başladı, ağladı ve ķara bağrın dağladı. Tekrâr yüzün yerlere sürüp didi ki benüm izzetlü sultânüm el benüm, etek senüñ lutf u ihsân eyle azametlü ve şevketlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinüñ huzûr-ı şerîflerinde kelime-i tayyibeñüzi dirîğ etmeñ. Hemân bizüm günâhumuzdan geçüp cerîmet-i a'mâlümüzden vücûd-ı⁴² nâ-bûdımızda ķalem-i afv keşide itdürüp [313a] bir avuç hâkümüzi çehâr-yâr-ı güzîn hürmetinüñ yüzi nûri için bağışlaya deyince vezîr-i bi-nazîr [ü] rûşen-zamîr hazretleri dahi âgâze-i kelâm idüp elem çekme, bizüm pâdişâhumuz kerîmü's-şândur, senüñ bir ķılıña zarar etmez, ayağıyla gelene ölüm yokdur didüklerinde azametlü ve sa'âdetlü pâdişâ[h]-ı âlem-penâh hazretlerinüñ huzûrına telhîs idüp maķbûl-i hümayûnları olup getürüñ deyü fermân-ı celîl'l-ķadrleri olındukda vezîr-i mezbûr dahi alay tenb[î]h idüp kendü otağından Sâhib-ķırânü'z-zamân Sultân Murâd Ğâzî Hân-ı kâm-rânuñ otağ-ı hümayûnına varınca yoluñ iki cânibi[n]de asker-i İslâm ile ķat-ender-ķat âlât-ı harb⁴³ ile alaylar bağlanup saflar düzülüp herkes yerli yerinde erbâb-ı guzât müretteb durğurdu. Otağ-ı sâhib-ķırâna varınca bir igne birağamazsın, şöyle hınçahınc oldu asker-i İslâm kim görenüñ aķlı serâsime olur, yeri

⁴² Metinde bu kelimenin önünde "j" harfi bulunmaktadır.

⁴³ Metinde bu kelimenin önünde "j" harfi bulunmaktadır.

gögi cümle asker olup vezîr-i mezbûr dahi [313b] atlara süvâr olup mezbûrûn esîrleri ma'an alup otağından taşra çıkup asker-i İslâm'ı selâmlayup revâne olduğda asker-i İslâm'ın bu üslûb⁴⁴ u tarzın gördüklerinde mel'unların ağılları başlarından gidüp serâsime oldılar, tarz-ı Âl-i Osmânî güzel kâ'ide imiş didiler. Güzât-ı müslimîn ve cühhâd-ı muvahhidînün dahi kılıçları bellerinde ve tüfengleri ellerinde, tîr ü kemânları kollarında cümlesinün fitilleri yanık bir cem'iyetdür ki kâbil-i ta'bir olunmaz. Böyle şevket [ü] azametın mel'un göziyle gördüğü yokdur, Bektaş Hân'ın taş bağı mûm gibi eridi ve sızdı, gördüğü asker degül, akılı gâh gelür gâh gider, gelerek otağ-ı şehen-şâhiyye karib geldükde âdet-i kadîm üzre atından inüp içerüye dâhil olduğda yüz yerde baş koyup hâmûş oldı. Vezîr-i bî-nazîr Mustafâ Paşa hazretleri varup terbiye idüp suçunu afv [314a] etmek için recâ itdi. Ve silihdâr paşa dahi anda hâzır idi. Hemân varup pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinin mübârek hâk-i pâ-yı şerîflerine yüzler ve gözler sürüp recâ itdi. Pâdişâh-ı kişver-güşâ hazretleri dahi safâsından arğun arğun gezinüp gâhî tebessüm idüp güler idi. Mübârek dehen depredüp fasih lisânıyla buyurdılar ki ortalıkda olan kîl u kâl söylenmedi, niçün böyle itidîñüz deyü su'âl olunmadı, tenezzül idüp muqayyed olmadı, hemân azametle buyurdılar ki suçun afv itdüm, hil'at deyü emr itdükde gayrı aslâ yüzine bakmayup ve iltifât etmedi. Şu kadar buyurdılar ki bu gün kal'ayı teslim etsünler deyüp iç bâr-gâhına alup yürüyüverdi. Mel'un, pâdişâh-ı zillu'llâh hazretlerinin bu azametın ve bu şevketin gördükde akılı başından gidüp serâsime oldı. Yanında vezîr-i a'zam hazretleri korkma, saña [314b] zarar yokdur, iltifâtlar ider. Hazînedâr hemân-dem bir boğça getirüp mel'ûna bir serâser semmûr kürk ve bir mücevher sorguç başına dağup ve bunuñ emsâli niçe ihsânlar idüp bile yanında olanlara hâllü hâllerince hil'atlar ve niçe ihsânlar idüp destûr olduğda sa'âdetlü pâdişâh küçük mîr-âhûrî göndermiş, Mustafâ Lâlâm kendü otağında alağosun Bektaş Hân'ı ve gayrılarını Ahmed Lâlâm'ın otağına göndermiş ve bu gün kal'a-i Bağdâd'ı teslim etsünler deyü buyurduklarında vezîr-i mezbûr dahi atlara süvâr olup yine kel-evvel âdet-i kadîm üzerine selâmlayup geldiler. Vezîr-i a'zam otağında Bektaş Hân'ı göz habsin idüp yine vezîr-i mezbûr kal'a üzerine gitti. Ahşâm kal'a tarafından tüfeng atılmadı. İçerüde olan melâ'înlere⁴⁵ emr olındı ki bu gün çıksunlar, kal'ayı teslim etsünler, pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinin emr[i] bunuñ [315a] üzerinedür didüklerinde içerü[den] haber geldi ki Bektaş Hân bir döneke muhannes⁴⁶ avretdür, ol virdi ise biz virmezüz deyü mel'unlar içerüden çıkup isyân yüzün gösterdiler. Bektaş Hân dahi korğar kendü âdemin içerü göndermege mürtedd oldîñüz deyü öldürürler, mektûb yazar gönderür aslâ iltifât etmezler, adem-i imtisâllerine binâ'en güzât-ı müslimîne serdâr olan Sadr-ı a'zam Mustafâ Paşa hazretleri icâzet virüp varuñ, kal'anuñ içine giruñ, sağır u kebîr, fakîr u ganî fi'l-cümle kılıç koyup îmâna gelene ve emân diyene kıymañ, darben ve kahren kal'a-i Bağdâd'ı feth idüñ didüklerinde güzât-ı müslimîn ve sıkât-ı muvahhidîn cümlesinün cânı acımış ve bu kadar zamândur meteris çekmiş asker bir yerden kalkup yek-dil ü yek-cihet olup birbiri ile helâlleşüp aç kurd [315b] koyuna⁴⁷ ve koyun tuza gider gibi hemân yürüyüp kal'a-i mezbûrûn içine girüp

⁴⁴ Metinde "وسلوب" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁵ Metinde "ملاعتره" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶ Metinde "محنس" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁷ Metinde bu kelimenin önünde mükerreren yazıldığını düşündüğümüz "kurt" kelimesi bulunmaktadır.

sağ ve sol, karı, kız, oğlan dimeyüp kırakıra kesekese dünyâyı kırdılar. Taraf taraf kırdılar el-emân el-emân diyenüñ bir kılina degmediler. Bir gün bir gice bu minvâl üzerine kırdılar, meger bir sarâyda beş altı yüz Kızılbaş-ı bed-ma'âş serdengeçdi mel'ûnlar var imiş, Bektaş Hân'uñ vire itdügine haberleri yoğmuş, guzât-ı müslimîn dahi sarâyı muhâsara idüp ma'lûm oldu. Mel'ûnlar ki bu muhâsaradan halâs bulmazlar, qarâra mecâlleri olmayup hayâtlarından el yuyup kendülerinden ümmizlerin kesüp me'yûs olup bir uğurdan sarây kapusını açup taşra çıkduklarında guzât-ı mücâhidîn dahi bunlara qarşu gelüp birbiriyle piyâde ceng-i azîm idüp kılıç kılıça, yağa yağaya, boğaz boğaza, altu atluya bir kırışma **[316a]** ceng oldu ki felekde melekler aleyke avnu'llâh deyüp ertesi ikindi zamânına degin bir ceng-i azîm oldu ki kırılan mel'ûnlarıñ hisâbın Allâh'dan gayrı kimesne bilmez. Guzât-ı müslimîn dahi tîz kılıç iderler, mel'ûnları kırmayalum, diri dutalum, gayret itdiler. Mel'ûnlar kılıca tahammülleri yokdur, altı yüz mel'ûndan bir mel'ûn halâs olmayup cümlesi kılıçdan geçdi, diri dutılanları dahi âzâd etmediler. Cümlesi tu'me-i şemş[i]rden geçürüp cânları fi'n-nârı fi's-sağar cümle re'âyâyı dahi kırmağa başladılar. Âkıbetü'l-emr azametlü pâdişâh-ı kişver-güşâ hazretlerine bu ahvâl mün'akis olduğda emr idüp kaçucular kethudâsını Vezîr-i rûşen-zamîr [ü] müştêri-tedbir Mustafâ Paşa hazretlerine irsâl idüp tabl-i âsâyış çalınup ol hinde gözi kızmış dil-âverlerüñ tabl-i âsâyış sadâsı kulaqlarına girmeyüp gâziler gözlerin kan bürüyüp sağ ve sollarına kılıç uryân idüp kırarlar idi. Âkıbetü'l-emr yer yer münâdiler nidâ idüp **[316b]** yeter kırdıñuz, Sâhib-kırânü'z-zamân Gâzî Sultân Murâd-ı kâm-rân men' [u] afv etdi, emân virdük deyü nidâ itdüklerinde yine çâre olmadı. Âkıbetü'l-emr ol gâzâ iden gâzilerüñ zabtcılarına her fırkanuñ çavuşlarına emr olındı ki varuñ men' idüñ, bir alay fuğarâyı kırmasunlar didüklerinde çavuşlar dahi ulü'l-emriñ emrine imtisâl idüp atlarına süvâr olup kandasın Bağdâd deyüp revâne oldılar, varup gördiler, bir feryâd bir figân kimi baba kimi qarındaş deyüp feryâd iderler. Sanki kıyâmet günidür, gâzilerüñ kağan⁴⁸ arslan gibi feryâd ve emân sadâsı kulaqlarına girmez. Her biri al kana garğ olup gözleri aqıka dönmiş, kulaqlar işitmez olmuş güç ile men' itdiler. Yedi nefer bellü başlu Kızılbaş-ı bed-ma'âşı diri tutmuşlar. Elleri bağlu, cigeri tağlu ceng yerinden çıkarup keşân-ber-keşân getürdüklerinde her biri birer kancık ejderhâya beñzer esâmeleri su'âl olınduğda zikr olunur; biri şâhuñ tufengcibaşısı, **[317a]** biri dahi Mîr Fettâh-oğlu, biri dahi şâhuñ⁴⁹ ser-askeri ve biri dahi kal'a-i Bağdâd'uñ dizdârı, biri biñbaşı imiş, biri dahi şâhuñ ayrıncibaşısı imiş bunları su'âl idüp niçün muhâlefet idüp fikriñüz nedür deyüp su'âlinde sultânum altı yüz nefer ittifâk idüp gice ile Bağdâd'uñ kapusını açup şâh-ı Acem'e firâr etmek idi murâdımız didiler. Bizüm didüğümüz olmayup Allâh didüğü oldu. Çâr u nâ-çâr dest-ber-dest keşân-ber-keşân Vezîr-i bî-nazîr Mustafâ Paşa hazretlerinüñ huzûr-ı âli-kadrlerine getürdüklerinde emr eylediler ki cümlesini başka başka habs olunmak fermân buyurdılar. Hâkim-i Bağdâd olan Bektaş Hân'a niçe niçe ihsânlar ve niçe bahşı[ş] u in'âmlar idüp sa'âdetlü sadr-ı a'zam hazretleri bi'z-zât kendülere bende idüp Emîrgüne-oğlu gibi azîm ihsânlar olındı, evi cemâ'atleri ile âstâne-i sa'âdete gönderilmek emr olındı. Ve şâh-ı Acem'üñ güzîde⁵⁰ askerinden su'âl olındı, ne miqdâr askeri var idi **[317b]**

⁴⁸ Metinde "قعاني" şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹ Metinde "ساهدك" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰ Metinde "كوزيده" şeklinde yazılmıştır.

kal'a-i Bağdâd'uñ içinde. Bektaş Hân cevâb virdi ki cümle serdengeçdi şâh uğrına cân virür tîg [u] teberden helâk olan çeri yigirmi biñ tüfeng-endâz ve on biñden mütecâviz topçı ve hisârerî ve altı biñ çeri şâhuñ maqbûl ü mergûbı bu kadar senedür şâhuñ ulûfelerini yerler idi. Her birinüñ kılıçından kan damlar idi, benüm dîger-nîst diyen kullar idi. Cümlesi kılıçdan ve topdan helâk oldılar, geçdiler deyü cevâb virdükden soñra asker-i İslâm dahi mâl-i ğanîmeye mâlik olup cümlesi raht u baht idinüp ğanî oldılar. Ve'l-hâsıl-ı kelâm kıssayı ne dirâz idelüm, Bağdâd Kal'ası otuz tokuz gün muhâsara idüp kırkıncı gün bâzâertesi mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzam'uñ on tokuzuncı gün kuşluk vaqtinde vire ile fethi müyesser oldı. El-hamdü'lillâh sümme el-hamdü'lillâhi te'âlâ bunuñ gibi kal'a yine asker-i İslâm'a müyesser oldı. Câmî'-i şeriflerde hutbe-i pâdişâh hazretlerin yâd idüp⁵¹ tashîh-i sikke olunup [318a] re'âyâ yerli yerinde karar idüp her birinüñ hâneleri vîrâne olmuşdı, ta'mîr itdiler. Bâc u harâcların evvelki gibi tedârük idüp viregeldükleri teklîfleri virecek oldılar. Rûmîli kâdî-askerinüñ tezkirecisin kâdî idüp ol dahi hükm ü hükümet üzre emn ü emân ile meşgûl oldılar. Ve yeñiçeri ağası olan Küçük Hasan Paşa beglerbegi ta'yîn olunup mezbûr Küçük Hasan Paşa olup kapısı mükemmel idüp yigirmi üç dâne yeñiçeri çorbacısı neferâtıyla ta'yîn olunup üzerlerine zağarcıbaşı olan Bektaş Ağa'yı ta'yîn idüp ve azeb ve hisârerlerin ulûfeleri ile ta'yîn idüp kal'a-i Bağdâd'uñ vîrâne olmuş yerlerin ta'mîr itdürüp bâkî kalan yerleri dahi Küçük Hasan Paşa'ya sipâriş idüp ta'mîr idecek oldı. Sa'âdetlü ve mürüvvetlü ve azametlü ve şevketlü Pâdişâh Gâzî Sultân Murâd hazretleri dahi on iki gün oturdı, on üçüncü gün bir mübârek sâ'atde [318b] gitmek niyyetinde idi. Vezîr Mustafâ Paşa hazretlerin otağına da'vet idüp mübârek ağzıyla buyurdılar ki Mustafâ Lâlâ seni ol bir bî-zevâl Allâh'a ısmarlarum, göreyüm seni dîn uğrına niçe hîdmet idersin. Seni içertiye ta'yîn eyledüm, asker-i İslâm ile varup mel'ûnlarıñ ilin vilâyetin târ-mâr idüp tamâm mertebe darb olındukda harâca râzî olunca içertiye varup mel'ûnlarıñ burunlarına tuzlu sular koyasun deyüp hil'at-ı fâhire geydürüp ve seyf-i kahramânî kuşadup niçe niçe nasihatler idüp her ne zuhûr iderse baña i'lâm etmeden hâlî olmayasız deyüp sa'âdetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri⁵² destür virüp Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa hazretleri segirdüp taht-ı Süleymân-bahtuñ pâyına yüzler sürüp devâm-ı devlet-i pâdişâhiyye du'âlar⁵³ idüp yarın tuğ-ı sultânî gitsün, göçdür didüklerinde etrâf u eknâfa tenb[i]h olındı. Yarındası bir mübârek [319a] sâ'atde pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri Bağdâd-ı bihişt-âbâddan göç idüp İmâm-ı a'zam hazretlerinüñ merkad-i şeriflerinüñ üzerine geldi. Niçe kurbânlar niçe fuqarâya ihsânlar idüp İmâm-ı a'zam hazretlerinüñ türbe-i⁵⁴ şeriflerin meremmet için hazîne kodı. Mu'temedün-aleyh âdemler ta'yîn eyledi. İmâm-ı a'zam hazretlerin ziyâret idüp yarındası göçüp konağ-be-konağ cânib-i Rûm'a revâne olmağda. Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa hazretleri dahi güzide⁵⁵ on iki biñ asker ayırıp ağırlığı Bağdâd Kal'ası'nda koyup kendü sebük-bâr diyâr-ı Acem tarafına revâne oldı. Her konağa ki gelmişdür, Kızılbaş fuqarâsı gelüp itâ'at itdiler idi. Emân virüp adâlet üzre tokuz konağ içeri gidüp onıncı konağda haber geldi ki

⁵¹ Bu ifade kanaatimizce "hutbede pâdişâh hazretlerin adın yâd idüp" şeklinde olmalı.

⁵² Metinde "hazretlerine" şeklinde yazılmıştır.

⁵³ Metinde "دوعالر" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁴ Metinde "توربه" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵ Metinde "كوزيده" şeklinde yazılmıştır.

şâh-ı Acem'den elçi geliyor didiler. Gelüp mezbûr Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa hazretlerine qarîb geldükde aslâ muqayyed olmadı. Gelen it midür, köpek midür, elçidür geldi. Mel'ûnlar [319b] kendi vilâyetleri olmağla pişkeş düzüp mezbûr Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa hazretlerine arz idüp geldiler. Vezîr-i a'zam hazretleri dahi emr idüp gelsün, getürün deyü buyurdılar. Mezbûr elçi dahi gelüp âdet-i kadîm üzre şâh-ı Acem'ün nâmesin ve ağız cevâbın virüp aslâ vezîr-i a'zam cevâb virmeyüp ve iltifât dahi etmedi, hil'at deyü buyurdu. Şu kadarca kethudâ-yı vezîr hil'atı mel'ûnuñ diri sırtına geydürüp destür olup konağına gitti. Nâmeyi açup kırâ'at olındukda mefhûm budur ki sa'âdetlü ve azametlü qarındaşum Gâzî Sultân Murâd-ı kâm-rân hazretlerinün Hânlar Hânı Vezîr-i a'zamı Mustafâ Paşa hazretleri nâmem vusûl buldukda lutfunuzdan mercûdur ki azîz şerîf mübârek başunuz için olsun dönüp gidesiz. Bektaş kulum size Bağdâd'ı virmiş, benüm dahi evvelden âhire virmek murâdum idi, eyü olmuş. Şimden soñra yaraşıkdur siz bizsiz olmazsınız ve biz de sizsiz [320a] olmazuz. Ortalıkda bu kadar kıl u kâl oldı. Münâfıkuñ boynı altında kalsun, bu kadar olmamış olaydı tarafeynden bu kadar âdem telef oldı, giden gitti. Şimdiden soñra recâ vü temennâmuz budur ki re'âyâlarımız ayak altında pây-mâl olmaya ve bu da degüldür ki siz gele gele tâ benüm tahtuma dahi gelürsüz. Biz kalkıp sizünle taşra çıkup muqâvemet idüp muqâtele etmezüz. Zîrâ niçün deyü buyurursañuz, bizüm âbâ vü ecdâdumuzdan⁵⁶ nasîhat budur ki Osmânî ile muqâbil olup ceng etmeyesiz dinilmişdür. La'net-i tâmmemüz⁵⁷ vardur, tahrîr etmişlerdür, bir aslı olmasa böyle etmezler idi. Hemân lutf [u] ihsân idüp ahvâlümüzü sa'âdetlü ve merhametlü pâdişâh hazretlerine arz idüp murâd-ı şerîfleri her ne ile tesellî bulur ise biz râzî[y]uz deyüp nâmeyi hatm eylemiş. Vezîr-i a'zam hazretlerine nâmenün mefhûmı ma'lûm oldukda ukalâların cem' idüp [320b] niçe idelüm, bu mel'ûnların mülâyim cevâblarına amel etmeyüp muqayyed olmayup dahi içertüye teveccüh idevüz deyü müşâvere olındı. Yarındaşı göç boruları çalınup elçü gördi ki dönerler, giderler kıyâsında iken gördi, yine uğrından dönmemiş, dahi içertüye gidüp aklı başından gitti. Vardı, vezîr-i mezbûr hazretlerinün havâslarından birine sultânun, vezîr-i a'zam hazretlerinden baña bir mektûb alıvirün. Yohsa ben kuluñ şöyle şâh-ı Acem'e varsam beni öldürür, kana siz şerîk olursuz, el benüm etek sizündür didükde hele bu gün gidelüm, konağa vardukda senün hâtruñçün varup vezîr-i a'zam hazretlerinün ayağına yüzler ve gözler süreyüm ve saña bir kâğıd alıvireyüm deyüp elçi-i mel'ûn dahi dest-bûs idüp gitti. Ahşâm konağa geldiler. Baştezkirecisi Ahmed Efendi gelüp vezîr-i a'zam hazretlerine mürâca'at itdi, bir kâğıd alıvire. Vezîr-i mezbûr dahi [321a] merkûm Ahmed Efendi'yi sever idi, hâtrından çıkmayup var imdi bir mektûb tahrîr eyle didi. Ol dahi varup bir mektûb tahrîr idüp kîseleyüp mühürleyüp elçünün eline virdi. Elçü dahi kâğıdı aldı, içinde ayu mı var kurd mı var bilmezüz, ol gice yatmadı, uyumadı. Yigirmi beş günlük yolu sekiz günde alup varup şâh-ı Acem'i bulup mektûbı arz eyledi. Mektûbuñ mührin götürüp kırâ'at olındukda mefhûm budur ki şâh-ı Acem mektûb-ı mahabbet-nâmenüz gelüp mefhûm ma'lûm oldı. Ahvâli sa'âdetlü efendimiz Gâzî Sultân Murâd Hân-ı kâm-râna arz itdüm, gitti. Ve senün özrün maqbûl-ı hümayûnları olup gelesün deyü emrleri olur ise biz dahi sizünle yine haberleşüp vedâ' iderüz. Eger olmaz ise bizüm bu vilâyete kademümüz

⁵⁶ Metinde "احدادمزدن" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ Bu ifade "i'tikâd-ı tâmmemüz" veya "ahid-nâmemüz" şeklinde olmalı.

basdı, görelüm Hudâ ne gösterür deyüp hatm etmiş. Zavallu elçinüñ yüregine bir miqdâr sovuğ [321b] sular saçıldı, bî-hadd senâlar itdi, mektûb içinde yaramaz cevâb var kıyâs eyledi. Gördiler olmaz, bu gelen âdem bir geliş gelür ki pek yaydan oğ çıkar gibi gelür, şâh-ı Acem'üñ bir yanından girür, bir yanından çıkar. Her gün ise feryâdcı birbiri ardınca gelmekde vilâyet elden gitdi deyü kaçâ kaçâ rızkın mâlın bırağup kaçan Kızılbaşuñ hisâbı yokdur. Hemân yine elçü tedârük idüp niçe tuhaf-ı yâd-gâr-ı Acem peydâ idüp gönderdiler. Bizüm askerimiz varmağda, elçüleri gelmekde. Bir mürğ-zâra vezîr-i a'zam hazretleri konmuş. Hemân-dem elçü dahi gelüp bir köye kondı. Vezîr-i mezbûruñ kethudâsına elçü haber gönderüp icâzet var mıdur, sâhib-i devlet hazretlerinüñ mübârek hâk-i pâ-yı şeriflerine yüzler sürmek isterüm didükde kethudâ beg dahi sâhib-i devlet [322a] hazretlerine arz eyledi, ahvâli bildürdi. Vezîr-i a'zam hazretleri buyurdılar ki gelsün, niçe köpek gelür, biri dahi ol olsun didüklerinde hemân-dem kethudâ beg gelüp ahvâl bildürdi. Elçünüñ âdemîsi atına binüp yatsu zamânı gelüp elçüye ahvâli bildürdi. Elçü dahi tedârük görüp bütün gece yürüyüp şâfi'î vaqtinde gelüp ordu-yı hümâyûna vâsıl⁵⁸ oldu. Hemân kethudâ begüñ otağına inüp ol sâ'atde içerü girdi. Sâhib-i devlete arz olındukda yarın oturağdur deyü nidâ olunup galebe dîvânı olup elçüyi getürüp sâhib-i devlet hazretlerinüñ mübârek hâk-i pâ-yı şeriflerine yüzler sürüp alaylar düzildi, simâtlar⁵⁹ döşendi. Elçü dahi kethudâ beg otağından hedâyâların düzüp gelüp sâhib-i devlet [322b] hazretlerinüñ otağına gelüp âdet-i kadîm üzre yer öpüp nâmesin sunup ardın ardın yerine gelüp hâmûş oldu. Vezîr-i mezbûr dahi elçünüñ âdâb [u] erkânına âferîn idüp ri'âyet idüp hâl [u] hâtırın su'âl eyledi. Arkasına hil'at-ı fâhire geydürüp hedâyâsın kabûl idüp kethudâya tenb[i]h itdi ki bir hôtşça ri'âyet idüp ziyâfet⁶⁰ idesün deyüp destûr olup taşra çıkduğda atına süvâr olup yine kethudâ begüñ çâderine oturup esnâ-yı musâhabetden meger mel'ûn bir kerre Sultân Osmân zamânında elçülükle İslâmbol'a gelmiş imiş, aña binâ'en ahvâl-i üslûb-ı⁶¹ dîvânı bilürmiş, hemân mezbûr elçi destûr ister didi. Dahi mektûbuñ mührin kaldurup nazar olındukda hemân dönüp gidesiz deyü tazarru' u niyâzda, her ne murâd idersenüz cânı ve başıyla [323a] bendeyüm pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinüñ vezîr-i mezbûr dahi n'ola dönelim deyü cevâb itdükde elçü dahi safâlar itdi. Yarın vezîr döner, benüm yüzimden ortalık ıslâh olur deyü safâ iderken yarın göç olup dahi içerüye gitdi. Elçünüñ aklı başından gidüp niçe olur sultânım hâlüm baña bir dermân didükde bir mektûb dahi aña virdi. Anı dahi yolladılar. Ol dahi üçinci günde şâh-ı Acem'e vâsıl olup mektûbı öñinde kodı. Kıra'at olunup mefhûm ma'lûm olduğda buyurmuşlar ki Acem Şâh[ı] nâmem ma'lûm olduğda senüñ ahvâlüñ efendimiz Gâzî Sultân Murâd-ı kâm-rân hazretlerinüñ rikâb-ı hümâyûnlarına bildürüp buyurmuşlar ki tâ Sultân Süleymân ki ceddümdür, bu âna gelince ve saltanatı zamânında aldugı kal'aları viregeldükleri bâc [u] harâc [323b] Gâzî Sultân Süleymân rahmetu'llâhi aleyhi ve'l-ğufrân nâmeleri yedimizde mazbûtdur. Eger senüñ âbâ vü ecdâduñ etdügi ve ta'yîn etdükleri smurı yine meydâna getürüp ol minvâl üzerine ahid-nâmeler tahrîr idüp aña râzî olur iseñ bizüm dahi kitâbumuzuñ hükmi budur ki es-sulhu

⁵⁸ Metinde "واصيل" şeklinde yazılmıştır.

⁵⁹ Metinde "صماتلر" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁰ Metinde "زيافت" şeklinde yazılmıştır.

⁶¹ Metinde "اوسلوب" şeklinde yazılmıştır.

hayrun fehvâsınca râzîyum. Sen dahi râzî iseñ n'ola. Eger olmaz iseñ bu sene ya ol bir sene benüm ayağum mâdâm ki senüñ vilâyetüñe basdı, ya beri ya öte ola, dime kim bir dahi gelmez, üç aylık yoldur, zahmet çeker, şimdi geldüğine peşimândur dimeyesiz. Üç aylık yol baña bir aylık kadar yokdur, beş günü bir günde almak kâbıldür. Serdârlarum ilüñden vilâyetüñden gitmezler, yaz ve kış anda olurlar. Hemân sen de ve ben de âbâ vü ecdâdımızuñ eylediği sınura kâ'il olmak evlâdur deyüp nâmeyi hatm eylemiş. Mel'ûnlar gördiler, [324a] kendülerin ma'kül cevâb ile mülzem etmiş. Kendü kendülere dirler ki ancak olur Âl-i Osmân-oğlı Sultân Murâd-ı kâm-rân hazretlerinüñ keremi lutfi çokdur, vâkı'a Hakık elindedür deyü buña bir tedârük dahi görelüm deyüp niyyet itdiler. Âkıbetü'l-emr Sarı Hân'ı elçülüge göndereler. Vezîr-i mezbûr dahi on beş gün içerü gitdi, mel'ûnuñ tahtına gelmege yigirmi bir günlük yol kaldı. İş işden geçdi, müdârâdan gayrıya mecâl yok. Hemân Sarı Hân'ı gönderelüm, varsun didüklerinde minvâl-i meşrûh üzre sulh olınsun deyü tedbîr idüp bunuñ üzerine nâmeler tahrîr itdürüp sa'âdetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerine lâyıq pişkeş ü hedâyalar tedârükünde oldılar. Ammâ te'hîre mecâl yok, aykır at gibi ve esrik deve gibi akar sular gibi öñine geleni toparlar. [324b] Vezîr-i mezbûr Mustafâ Paşa yessera'llâhu murâdehû kemâ-yeşâ' hazretleri gelür, ömren kimesneden havfı yokdur, asker-i İslâmuñ gicesi kadar gündüzi id-i şerif olup yiye içe kona göçe içerüye gitmekde, ömren kulağına âdem âvâzesi girmez, elem ü ıztırâbı yokdur. Şâh-ı Acem ağır pişkeş ve ağır hedâyâ ile altmış nefer bellü başlu Kızılbaş-ı bedma'âş ile Sarı Hân'ı gönderdi. Sarı Hân dahi üslûb⁶² [u] erkânıyla gelüp nâmesin ve pişkeşin arz idüp âdet-i kadîm üzerine dil-nevâziş cevâblar ile mülâkî idüp hâmûş olduķda Vezîr-i mezbûr Mustafâ Paşa hazretleri dahi hil'at-ı fâhire ve bir semmûr serâser kaplı kürk iki hil'at birbiri üzerine geydürüp ve bile olanlara dahi hâllü hâlince kaftanlar geydürüp simât⁶³ ta'yîn eyledi. Ri'âyetler idüp evvel ki gelen [325a] elçilerden buña ziyâde iltifât itdi. Niçün dirseñüz, kendü dahi içerü gitmekden safâsı yok idi. Suyı fenâ, hevâsı bed aña binâ'en mizâcî bir miqdâr hastece olmuş idi. Mezbûr Sarı Hân gitdi taşraya, kethudâ beg otağına götürüp musâhib-i vezîr cem' olup nâmenüñ mührin götürüp nazar olınduķda cümle ahvâlümüz size ma'lûmdur, siz her niçe buyurursañuz biz dahi aña râzî[y]uz. Bizüm vekîlümüz sa'âdetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinüñ vekîli sultânumdur. Her niçe ma'kül görürseñüz râzî[y]uz, hiç muhâlefetümüz yokdur deyü nâmeyi hatm eylemiş. Vezîr-i bî-nazîr dahi merhûm mağfûrunleh Sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân hazretlerinüñ ta'yîn eylediği sınır üzerine ahid-nâme tahrîr idüp kavlı u karar bunuñ üzerine idüp mezbûr Sarı Hân merķum Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa [325b] hazretlerin üç gün ve üç gece ziyâfet⁶⁴ eyleyüp dördinci gün vedâ' idüp Sarı Hân öte gidüp vezîr-i a'zam on sekiz gün gitmiş idi, içerüye yigirmi beş günde gelüp Bağdâd'a vâsıl⁶⁵ olup fakîr u ğanî, sağır u kebîr mübârek kademine yüzler sürüp ol dahi niçe fuķarâya ve zu'afâya ihsânlar idüp tokuz gün dahi Bağdâd'da karar idüp onuncı gün diyâr-ı Bağdâd'dan çıkup yola revâne olduklarında Bağdâd beglerbegisi olan Küçük Hasan Paşa bir tavla at ve niçe yâd-gâr pişkeş çeküp İmâm-ı a'zam hazretlerinüñ merķad-

⁶² Metinde "وسلوب" şeklinde yazılmıştır.

⁶³ Metinde "اسماد" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁴ Metinde "زيافت" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁵ Metinde "واصيل" şeklinde yazılmıştır.

i şeriflerinden vedâ' idüp Hasan Paşa Bağdâd'a gitdi. Vezîr-i a'zam diyâr-ı Musul'a revâne olındı. Sa'adetlü pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretleri dahi Bağdâd'dan revâne olduklarında elli sekizinci gün tutsaklar ile gelüp İslâmbol'a vâsıl⁶⁶ ve mütevâsıl olup azîm alaylar itdi. Cümle İslâmbol ulemâ vü sulehâ, meşâyihî, fakîr, [326a] ganîsi, sağîr u kebîri cem' olup Gâzî Sultân Murâd-ı kâm-rânuñ yüzün görüp hayr du'âsın alalum deyü azîm alaylar itdiler. Sultân Murâd dahi Rüstem-vâr aşkar-ı dîv-zâda süvâr öñinde on sekiz Kızılbaş-ı bed-ma'âş [u] kallâş-ı rûzgârı kerrenâyaları ile fasl fasl kerrenây çalarlar, eşek âvâzı gibi sadâ virür, beş arşun boyı ve iki kerrenâyüñ öñinde yürürler. Kendi dahi gazâ libâsı üzerinde tarafeyne selâm virüp arslan heybetlü, kaplan sîretlü pâdişâh gelüp sarây içine girüp karar itdi. Cümle fuqarâ vü zu'afâ du'âlar itdiler, hemîşe düşmenüñ böyle dest-i şerîfüñde zebûn olsun deyü feryâd [u] figân iderler, gelüp karar itdi. El-hamdü'lillâh sümme el-hamdü'lillâh yine Gâzî Sultân Murâd hazretlerinüñ mübârek yüzün gördük, vezîr-i a'zam hazretleri gelmekte. Bağdâd-ı bihişt-âbâduñ vasfını ta'bir etmege kâdir degülüm, ammâ şu kadarca gök altında buña mânend şâh-ı Acem'de diyâr-ı Tebrîz,⁶⁷ [326b] diyâr-ı Arab'da Mısır ve diyâr-ı Rûm'da İslâmbol fe-emmâ şimdi memâlik-i Irâk'da Bağdâd mânendi yokdur. Cümleñüz üzerine bu taqdim olındı. Hâss [u] âmm cümlesinüñ ittifâkı bunuñ üzerinedür kim kal'a-i Bağdâd cennet-misâli âb [u] hevâsı latîf, hâneleri köşk ve sûr⁶⁸ emsâl ve nehr-i cârî ve bâğçeleri içün[de] turunç u enâr ve şükûfesi gûn-â-gûn ve enârñ her bir dânesi bir vaqıyye gelür, bakla-i kebîr miqdârıdır. Fakîr u ganîsi birbirlerine arz-ı ihtiyâc etmezler. Ve bir keyl buğday yere ekseler yüz keyl miqdâr virür ve üç ayda yetişür, hırmen olur. Bâ-husûs bu kadar imâmlarñ yüzi suyına evliyâ vü enbiyâ ve şühedânuñ⁶⁹ rûhâniyyetleri gicesi kadar gündüzleri îd cümle erbâb-ı bâzergândur, sadaqa virecek fuqarâsı yokdur. Birbirinüñ mesâlihlerin tünd görürler, hiç taqsîrât etmezler, eyüye eyü ki lâzım kimesnedürler. Hâlâ bunda gelen âdem yeñi dünyâyâ [327a] gelmişe döner, ömri ve günü ziyâde olduğına şübhe yokdur. Haqq sübhânehû ve te'âlâ hazretleri ni'metin bunda çok etmiş. Çok şükrler olsun ki yine dîn-i İslâm'a bu diyârı nasîb itdi. Niçe câmi'ler ihyâ olup ve müderris ve hânkâh ihyâ olup ezânlar, temcîdler virilüp alış veriş olup eyyâm-ı pâdişâhiyye du'âlar ve senâlar olunur. Şer'-i şerîf üzerine hâkimüñ hükmi hükümet-i Haqq sübhânehû ve te'âlâ hazretleri yüzümüz qarasına bakmayup yine bu kal'a-i Bağdâd'ı müyesser etdi ve bunuñ gibi diyârı musahhar itdi. Ve ol şehîdân-ı mazlûmeyn ve evliyâ vü enbiyâlar ve imâmlar hürmetine ve bu fakîr kâdir olduğü meretebe maqdûrın sarf idüp Fâtiha-i şerîf ile yâd buyurıla. Okuyana, diñleyene emânetü'l-emânet. Temmet.

⁶⁶ Metinde "واصيل" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁷ Metinde "تبريزده" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸ Metinde "صور" şeklinde yazılmıştır.

⁶⁹ Metinde "شهيدانك" şeklinde yazılmıştır.

Kaynaklar

- Anonim. *Feth-i Bağdâd Kıssası*, Bibliothèque Nationale de France, Supplément Turc, numara: 166/2: 291a-327a.
- Baysun, M. Cavid. (1979). "Bagdad", *İA*, II: 205-211.
- Devellioğlu, Ferit. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ed-Dûrî, Abdülazîz. (1991). "Bağdat, Genel Bakış", *DİA*, IV: 425-433.
- Emecen, Feridun. (1999). "İrakeyn Seferi", *DİA*, XIX: 116-117.
- Gökçek, Mehmet Fatih. (2013). *IV. Murâd'ın Bağdâd'ı Fethine Dair İki Eser: Nûrî İbrâhîm, Fetihnâme-i Bağdâd - Kâdî-zâde Ahmed Çelebi, Fetihnâme-i Bağdâd (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, YDT, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Halaçoğlu, Yusuf. (1991). "Bağdat, Osmanlı Dönemi", *DİA*, IV: 433-437.
- Kılıç, Remzi. (2001). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasî Antlaşmaları*, İstanbul: Tez Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı. (2000). *Ğazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-nâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Şemsettin Sâmî. (1996). *Kâmûsu'l-a'lâm*, II, Ankara: Kaşgar Neşriyat.
- Varlık, Mustafa Çetin. (1993). "Çaldıran Savaşı", *DİA*, VIII: 193-195.
- Yılmaz, Ziya. (2006). "Murad IV", *DİA*, XXXI: 177-183.